

UNIwersYTET PEDAGOGICZNY
im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

WYDZIAŁ HUMANISTYCZNY
Instytut Historii i Archiwistyki

Kierunek: studia niemcoznawcze i środkowoeuropejskie

Mateusz T. Jamro

**Alternatywa dla Niemiec w systemie politycznym RFN.
Geneza, program, działalność**

Praca magisterska
napisana pod kierunkiem
dr hab. Romana Kochnowskiego, prof. UP

KRAKÓW 2018

Spis treści

Wstęp	3
Rozdział 1 Podstawowe pojęcia.....	7
1.1 Pojęcie partii politycznej.....	7
1.2 Typologia systemów partyjnych	9
1.3 Podział partii według kryterium ideowego i programowego	14
1.3.1 Populizm	15
1.3.2 Skrajna prawica.....	18
Rozdział 2 Niemiecka scena polityczna.....	20
2.1 Ramy prawne funkcjonowania partii politycznych w Niemczech.....	20
2.2 Główne partie i ugrupowania polityczne	23
2.2.1 Christlich-Demokratische Union Deutschland (CDU) [Unia Chrześcijańsko-Demokratyczna]	23
2.2.2 Sozialdemokratische Partei Deutschland (SPD) [Socjaldemokratyczna Partia Niemiec]	24
2.2.3 Freie Demokratische Partei (FDP) [Wolna Partia Demokratyczna]	26
2.2.4 Bündnis 90/ Die Grünen [Sojusz 90/ Zieloni].....	27
2.2.5 Die Linke [Lewica]	28
2.3 Ewolucja niemieckiego systemu partyjnego po 1989	29
Rozdział 3 Alternatywa dla Niemiec w niemieckim systemie partyjnym	37
3.1 Geneza Alternatywy dla Niemiec	37
3.2 Przywództwo polityczne i struktura partyjna w AfD	40
3.3 Program polityczny AfD	43
Rozdział 4 Alternatywa dla Niemiec na arenie wyborczej i parlamentarnej	49
4.1 Wybory do Bundestagu i Europarlamentu	49
4.2 Wybory do Landtagów.....	55
4.3 AfD jako partia opozycyjna w Bundestagu.....	58
Zakończenie	63
Zusammenfassung.....	65
Bibliografia	68

Wstęp

Inspiracją do pisania prac naukowych może być w zasadzie wszystko. Pomysł, aby zająć się Alternatywą dla Niemiec, był wynikiem zbiegu różnych okoliczności. Wybitny uczony K. Popper sugeruje, by problemy badawcze czerpać ze stanu napięcia pomiędzy tym co znane, a tym co nieznanem¹. Popperowskie napięcie zrodziło się we mnie wraz z pierwszym wyborczym wynikiem AfD. Partie polityczne pojawiają się i znikają. W tym nie ma nic zaskakującego. Nie mniej jednak, jeszcze żadnej partii w Niemczech nie udało się zmobilizować tak wielu wyborców w tak krótkim czasie. Niespełna siedem miesięcy wystarczyło, by zbliżyć się do prognozy wyborczej. Sukcesy są fascynujące, a ten odniesiony przez AfD jest niewątpliwym. Najbardziej nurtują te osiągnięcia, których nikt się nie spodziewa, albo te, w które gdy staną się faktem, trudno uwierzyć. Dla mnie takim zdziwieniem była i jest Alternatywa dla Niemiec.

Drugim powodem dla którego postanowiłem zainteresować się tą partią, była reakcja polskich mediów. Można ją streścić jako nadzieję przesytną strachem, podziw i odrzucenie w jednym. Duże zainteresowanie utwierdziło mnie w przekonaniu, że AfD jest fenomenem wobec którego nie można przejść obojętnie.

Dyskurs medialny wokół AfD, który obserwowałem miał charakter emocjonalny. Dostarczane polskiemu czytelnikowi informacje były fragmentaryczne. Brakowało niezbędnego dystansu i znawstwa. Dodam, że w Niemczech reakcja dziennikarzy i polityków tzw. głównego nurtu była podobna jak w Polsce. Przedstawiciele establishmentu niemieckiego nie dowierzali, że AfD może się udać.

AfD została założona w 2013 roku. Od tej pory w bardzo krótkim czasie dorobiła się obszernej literatury, zarówno naukowej² jak i publicystycznej³. Dotychczasowe badania koncentrowały się na czterech obszarach. Pierwszy obejmował próbę określenia tożsamości partii. W tym zakresie zastanawiano się czy partia jest eurosceptyczna, radykalnie prawicowa, populistyczna czy konserwatywna. Drugi to poszukiwanie źródeł sukcesu partii i jej względnej trwałości pomimo licznych konfliktów wewnętrznych i słabości

---

¹ Zob. K. Popper, *After the Open Society: Selected Social and Solitical Writings*, Routledge, London 2012.

² H. Funke, Ch. Mudra, *Gäriger Haufen die AfD: ressentiments, regimewechsel & völkische radikale*, VSA, Hamburg 2018; A. Häusler, *Die Alternative für Deutschland. Programatik Entwicklung und politische Verortung*, Springer, Wiesbaden 2016; D. Bebenowski, *Die Alternative für Deutschland. Aufstieg und gesellschaftliche Repräsentanz einer rechten populistischen Partei*, Springer, Wiesbaden 2015.

³ J. Bender, *Was will die AfD? Eine Partei verändert Deutschland*, München 2017; M. Amann, *Angst für Deutschland. Die Wahrheit über die AfD: wo sie herkommt, wer sie führt, wohin sie steuert*, Droemer, München 2017.

organizacyjnej. Trzeci obszar to holistyczne analizy partii jako całości, koncentrujące się na genezie, strukturze organizacyjnej i działalności partii. Czwarty skupiał badaczy analizujących związki partii z innymi organizacjami i ruchami politycznymi w tym zwłaszcza z PEGIDĄ.

W gronie badaczy zajmujących się AfD warto wymienić: Franka Deckera, Davida Bebnowskiego, Oskara Niedermayera, Marcela Lewandowskiego, Felixa Korsche, Viktorię Hambauer, Anne Mays, Alexandra Häuslera, Kai Arzheimera, Holgera Lengfelda, Roberta Grimma.

W ostatnim dziesięcioleciu obserwuje się wzrost popularności i politycznego znaczenia takich partii jak francuski Front Narodowy (FN), Austriacka Partia Wolności (FPÖ), belgijski Flamandzki Interes (VB) czy holenderska Partia Wolności (VP).

Ich genezę najczęściej za C. Mudde tłumaczy się populistycznym duchem czasu⁴. Zrozumienie tego co dzieje się tu i teraz, często wymaga spojrzenia w przeszłość. W przypadku AfD źródeł jej sukcesu należy upatrywać w przemianach społecznych z lat 90 -tych oraz konsekwencjach zjednoczeniu Niemiec. Nie wyartykułowane wcześniej obawy, będące jednym ze źródeł sukcesu AfD nie zrodziły się w 2013 roku. One istniały już wcześniej, ale były pozbawione odpowiedniej artykulacji politycznej. W tym sensie można powiedzieć, że AfD jest dzieckiem swoich czasów.

J. Zielonka przytomnie i słusznie zauważa, że mamy do czynienia z kontrrewolucją, która zwrócona jest przeciwko partiom liberalnym, gdyż *liberalizm nie broni już mniejszości przed większością: stanowi rządy mniejszości – zawodowych polityków, dziennikarzy, bankierów i ekspertów – mówiącym większości, co jest dla niej najlepsze. Przekazując coraz większą władzę instytucjom niepodlegającym demokratycznej kontroli, liberalowie pozbawili wyborców wpływu na politykę*⁵. Z tego i wielu innych powodów wyborcy odwrócili się od tradycyjnych partii politycznych. Zaczęli poszukiwać takich, które mówią ich językiem, są wyrazicielem ich potrzeb, wychodzą poza powtarzalne, utarte schematy politycznego konsensusu, zdejmują gorset politycznej poprawności.

Kryzys partii politycznych głównego nurtu jest pokłosiem kryzysu demokracji reprezentatywnej. Partie masowe coraz bardziej upodobniły się do siebie programowo. Wyborcy zostały sprowadzone do politycznego spektaklu, zaś wyborcy zostali pozbawieni

---

⁴ Zob. O. Wysocka, (red.), *Populizm*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2010

⁵ J. Zielonka, *Kontrrewolucja. Liberalna Europa w odwrocie*, PWN, Warszawa 2018, s. 59.

wyboru, przez co jak podkreśla I. Krastew stali się nieufni⁶. Nowe podmioty powstają i zyskują poparcie, ponieważ obiecują zmianę sposobu uprawiania polityki. Chcą być bliżej obywatela, przypominają, że suwerenem jest i powinien być naród. Coraz częściej w świecie płynnej nowoczesności⁷ pojawia się tęsknota za wartościami, które niczym kompas pomagają odnaleźć się w trudnej rzeczywistości. Rodzina, naród, wspólnota wartości, stojąc w opozycji do idei wielokulturowości przeżywają renesans, gdyż są źródłem tożsamości, pomagają odpowiedzieć na pytanie kim jestem.

Istotny wpływ na tworzenie klimatu sprzyjającego powstawaniu nowych ugrupowań politycznych, w tym zwłaszcza partiom politycznym, określanym jako populistyczne mają media. Ogarnięte poszukiwaniem sensacji wpłynęły na sposób uprawiania polityki, który w dużym uproszczeniu określa się mianem mediatyzacji i tabloidyzacji polityki. Kreując obraz rzeczywistości często odwołują się do najprostszych instynktów budząc strach i przerażenie⁸.

Opis, wyjaśnianie i przewidywanie to najważniejsze funkcje nauki. Aby coś zrozumieć, trzeba najpierw zdobyć podstawowe informacje i je odpowiednio usystematyzować. W tym zakresie AfD dostarcza badaczowi wielu problemów.

Badania nad partiami politycznymi prowadzone są w oparciu o różne paradygmaty. Cztery podstawowe to: postpozytywistyczny, konstruktywistyczny, aktywistyczny oraz pragmatyczny⁹. Paradygmat w nauce możemy porównać do okularów przez które patrzymy. To jak będziemy postrzegać badaną rzeczywistość, na które elementy zwrócimy uwagę a które zbagatelizujemy, zależy właśnie od tego, z perspektywy jakiego paradygmatu będziemy próbowali tę skomplikowaną rzeczywistość zrozumieć.

Nietypowa partia wymaga nietypowego podejścia, spojrzenia przez okulary inne niż zwykle, porzucenia dotychczasowych schematów analitycznych. Z tego powodu przyjęcie orientacji pragmatycznej wydaje się uzasadnione.

Przyjmując paradygmat pragmatyczny, analizę oparłem na czterech metodach:

- metodzie historycznej, która ma pomóc odnaleźć genezę partii w przeobrażeniach życia społecznego i politycznego,

---

⁶ I. Krastew, *Demokracja nieufnych. Eseje polityczne*, Wydawnictwo Krytyki Politycznej, Warszawa 2013, s. 14.

⁷ Z. Bauman, *Płynna nowoczesność*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 2007.

⁸ M. Ostrowski, *Co nas obchodzi świat. Ściągawka na czas chaosu*, Trio, Warszawa 2005.

⁹ J. W. Creswell, *Projektowanie badań naukowych. Metody jakościowe, ilościowe i mieszane*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2013, s. 30-37.

- metodzie instytucjonalnej – której celem jest spojrzenie na partie jako na instytucje, organizację. Metoda ta ma pomóc w znalezieniu odmienności, które decydują o sukcesie lub porażce organizacji.
- metodzie behawioralnej – która akcent kładzie na zachowanie partii względem innych podmiotów
- metodzie systemowej – pozwalająca widzieć badaną partię jako część większej całości.

Celem pracy będzie zbadanie aspektu rozwojowego partii politycznej, na który składa się sposób wejścia do systemu politycznego, miejsce ugrupowania w tym systemie oraz wpływ na jego zmianę. Realizacja celu pracy wymaga poznania genezy, struktury partii, jej programu politycznego oraz działalności na arenie wyborczej i parlamentarnej.

Struktura pracy odpowiada przyjętym założeniom metodologicznym oraz zamierzonemu celowi pracy. Składa się ze wstępu, czterech rozdziałów oraz zakończenia. W rozdziale pierwszym zawarte zostały uzgodnienia terminologiczne obejmujące pojęcie partii politycznej, systemu politycznego, populizmu oraz skrajnej prawicy. Dwa ostatnie są szczególnie istotne, by zrozumieć, do jakiej rodziny partii politycznych należy AfD. Rozdział drugi zawiera charakterystykę niemieckiego systemu politycznego. Rozpoczyna się opisem podstaw prawnych tworzących ramy dla funkcjonowania partii politycznych. Główny akcent został jednak postawiony na analizę zmian, jakie zaszły w niemieckim systemie partyjnym po zjednoczeniu. Dwa kolejne rozdziały zostały poświęcone AfD. Zawierają analizę programu politycznego, przywództwa partyjnego, osiągnięć wyborczych. Szczególnie ciekawy wydaje się ostatni podrozdział poświęcony AfD jako partii opozycyjnej. Ze względu na ograniczenia czasowe i niedostatek materiału badawczego ma on jedynie przyczynkowski charakter i wymaga dopracowania w przyszłości.

Rozdział 1 Podstawowe pojęcia

Partie polityczne wydają się być stałym elementem w panoramie życia społecznego i politycznego. Uchodzą za najważniejsze instytucje pośredniczące pomiędzy interesami i potrzebami obywateli a strukturami władzy, czyli miejscem gdzie te postulaty i oczekiwania mogą zostać zrealizowane. Obecnie, zwłaszcza w demokracjach europejskich, trudno jest sobie wyobrazić nagły zanik partii politycznych. Partie powstały, długo zanim upowszechniło się prawo wyborcze, a demokracja parlamentarna stała się najbardziej pożądanym ustrojem państwowym. Od tego czasu sposób organizacji, funkcjonowanie, tożsamość ideologiczna partii uległy daleko idącym zmianom oraz ewolucji. Co więcej, u progu lat 20-stych XXI w. częściej słyszy się, że partie w ich obecnej formie w coraz mniejszym stopniu odpowiadają potrzebom swoich potencjalnych wyborców. Sytuacja ta daje możliwość powstania nowych, dotychczas nieznanymi form organizacji partii oraz artykulacji społecznych interesów.

Celem tego rozdziału jest przedstawienie podstaw teoretycznych niezbędnych do analizy partii politycznych. W pierwszej kolejności poczynione zostaną uzgodnienia terminologiczne. Ustalenie jak rozumiane jest pojęcie partia polityczna pozwoli zastanowić się nad typologią systemów partyjnych oraz ich ideologicznym i programowym zróżnicowaniem. Przegląd definicji oraz teorii nie ma na celu przedstawienia całości aktualnej wiedzy. Poczynione ustalenia ograniczone są do tych, które są niezbędne, by w dalszej części pracy odpowiedzieć na pytanie jaką partią jest Alternatywa dla Niemiec (Alternative für Deutschland - AfD) i czy w ogóle obecny stan wiedzy na temat partii politycznych jest wystarczający, by określić charakter funkcjonalny oraz ideologiczny AfD.

1.1 Pojęcie partii politycznej

Partie polityczne wzbudzają zainteresowanie przedstawicieli wielu różnych dyscyplin naukowych, by wymienić tylko: prawo, politologię, socjologię. W toku dyskusji o partiach powstało wiele różnych definicji. Można je podzielić na dwie grupy: te które szukają odpowiedzi na pytanie czym jest partia polityczna oraz te których autorzy zastanawiają się czemu służy. Zdaniem E. Burke *partia jest całością złożoną z ludzi pragnących drogą wspólnych wysiłków realizować interes narodu, zgodnie z zasadą przez wszystkich akceptowaną*¹⁰. Ta definicja wskazuje czemu partia ma służyć, w jakim celu powstaje.

---

¹⁰ Cyt za K. Sobolewska –Myśliki, *Partie i systemy partyjne na świecie*, PWN, Warszawa 2006, s. 8.

Definiując pojęcia warto zastanowić się co stanowi ich rdzeń, jądro. Innymi słowy, warto zastanowić się jaki element definicyjny ma znaczenie tak dalece podstawowe dla danego pojęcia, że bez niego traci on swoje zasadnicze znaczenie. Określenie cechy dystynktywnej pojęcia partii politycznej nauka zawdzięcza G. Sartoriemu. Sformułowane, przez tego wybitnego badacza, minimum definicyjne partii politycznej wciąż jest aktualne. Jest ono następujące: partią polityczną jest każda grupa o charakterze politycznym, która poprzez rywalizację wyborczą, umieszcza swoich przedstawicieli na urządach państwowych¹¹.

Warto podkreślić, że partie polityczne są wtórne w stosunku do społeczeństw, w których powstawały. Oznacza to, że najpierw istniały społeczeństwa, które można charakteryzować poprzez poziom ich rozwoju gospodarczego, kulturowego, zróżnicowania struktur społecznych, dominującej kultury politycznej, podzielanych wartości itd. Na tym gruncie dopiero powstawały partie polityczne. W konsekwencji charakter partii politycznych zależy od tego w jakim społeczeństwie powstały. Na tę zależność zwracali uwagę S. M. Lipset oraz S. Rokkan¹². Autorzy ci podkreślali rolę funkcji jakie spełniają partie polityczne (ekspresyjna, instrumentalna, reprezentacji). Ich zdaniem partie *ułatwiają proces krystalizacji, artykulacji sprzecznych interesów i ukrytych napięć tkwiących w strukturze społecznej oraz zmuszają obywateli do tworzenia sojuszy ponad podziałami strukturalnymi i do ustalenia priorytetów pośród ich ról w ramach systemu*¹³.

M. Weber zauważa, że partie powstają, gdy ludzie o wspólnych wartościach, poglądach i interesach zorganizują się w zbiurokratyzowaną organizację i będą dążyć do artykulacji i realizacji określonych celów grupowych (niekoniecznie związanych z przejęciem władzy)¹⁴.

Podstawowym celem działania i funkcjonowania partii jest rywalizacja o głosy wyborców. Tak partie postrzegał A. Downs. Autor ten zakłada, że wyborcy postępują w sposób racjonalny (wiedzą czego chcą). Swój głos oddają na te ugrupowania, które najlepiej, najpełniej wyrażają ich poglądy i interesy. Partie można badać na trzech

---

¹¹ Zob. G. Sartori, *Parties and Party Systems: A Framework for analysis*. Cambridge University Press, Cambridge 1976

¹² S.M. Lipset, S. Rokkan, *Osie podziałów, systemy partyjne oraz afiliacje wyborców* [w:] J. Szczupaczyński (red.) *Władza i społeczeństwo: antologia tekstów z zakresu socjologii polityki*, Scholar, Warszawa 1998, s. 90.

¹³ Ibidem.

¹⁴ M. Weber, *Polityka jako zawód i powołanie*, Znak, Kraków 1998, s. 55-110; 82-83.

płaszczyznach: rywalizacji o głosy wyborców, o stanowiska, o realizację własnych wizji politycznych¹⁵.

Z dotychczasowych ustaleń można by wyciągnąć mylny wniosek, że partie polityczne są elementem konstruktywnym systemu społecznego i politycznego. Wpływają na niego pozytywnie i przyczyniają się do jego rozwoju. Znane są jednak teorie, które postrzegają partie jako element destruktywny.

W tradycyjnym ujęciu można przyjąć, że asumptem do powstania partii była ideologia lub wspólnota. Obecnie znaczenie tych dwóch czynników zdaje się być marginalne. Wzrasta znaczenie aspektów funkcjonalnych: legitymizacji procesu wyborczego, formułowania rządu w systemie demokratycznym. Na te elementy zwraca uwagę V. O. Key Jr. podkreślając znaczenie trzech płaszczyzn składające się na partię: partia wśród wyborców, partia w rządzie, partia jako organizacja¹⁶.

Coraz częściej powstają partie bez jasno określonej tożsamości ideologicznej. Trzonem ich programu politycznego są doraźnie definiowane kwestie będące tematem debaty publicznej.

Podstawą komunikacji staje się Internet, który coraz bardziej wypiera tradycyjne media, a więc prasę radio i telewizję. Facebook, Twitter pozwalają na bieżącą komunikację liderów partyjnych z potencjalnymi wyborcami. Profile na portalach społecznościowych mogą służyć jako barometr pozwalający ocenić, które z poruszanych treści zyskują na popularności, a które nie (liczba wyświetleń, komentarzy, kliknięć: lubię to). Zmiany jakie zaszły w funkcjonowaniu partii w wyniku upowszechnienia Internetu oraz rewolucji informacyjnej i technologicznej dostrzegł H. Margets. Obserwując spadek liczby członków tradycyjnych partii, rezygnację z ideologii na rzecz opinii dotyczących bieżących wydarzeń, wzrost znaczenia sieci zależności w internecie proponuje nowy model partii politycznych, który nazywa partiami cybernetycznymi¹⁷.

1.2 Typologia systemów partyjnych

W nauce spotyka się wiele definicji systemu partyjnego. Upraszczając, można przyjąć, że *system partyjny składa się z regularnych i powtarzalnych interakcji między swoimi*

---

¹⁵ A. Downs, *An Economic Theory of Democracy*, Harper, Nowy York 1957, s. 7.

¹⁶ K. Sobolewska –Myślik, *op.cit.*, s. 11.

¹⁷ H. Margets, *The Cyber Party*, [w] R. S. Katz, W. J. Crotty, *Handbook of Party Politics*, Sage Publications, Nowy Jork, 2006, s. 528-536.

*partiami składowymi*¹⁸, lub też określić system jako układ znaczących partii w obrębie danego państwa¹⁹. System polityczny nie jest więc niczym innym jak układem partii względem siebie²⁰.

Te dwie nieskomplikowane definicje mówią sporo o istocie systemu partyjnego. Są nim relacje jakie zachodzą pomiędzy podmiotami wchodzącymi w jego skład. Analizując system partyjny warto więc pytać: z ilu elementów się składa, jakie są relacje między tymi podmiotami, czy ma charakter inkluzyjny czy ekskluzywny, jakie są relacje pomiędzy partiami i innymi podmiotami.

System polityczny można także opisać, zwracając uwagę na jego format oraz mechanizm. Ten pierwszy oznacza *liczbę partii uczestniczących w rywalizacji, a jednocześnie ich rozmiar określany zazwyczaj przez wskazanie na procent uzyskanych głosów wyborczych lub/i procent kontrolowanych miejsc parlamentarnych*. Z kolei mechanizm wyraża *sposób, w jaki partie ze sobą rywalizują, obierając konfrontacyjny lub kooperatywny styl działania*²¹. Przedmiotem rywalizacji partii politycznej jest poparcie wyborców w trakcie elekcji, a po jej zakończeniu i wejściu partii do ciał przedstawicielskich oraz struktur rządowych, następuje rywalizacja w obrębie parlamentu oraz na forum gabinetowym. Po wyborach sposób funkcjonowania partii zależy od jej miejsca w układzie władzy: partia rządząca, partia koalicyjna, partia opozycyjna, koalicja większościowa, mniejszościowa. Zajęte w systemie miejsce warunkuje możliwość realizacji programu partyjnego.

Kształt systemu partyjnego, zachodzące w nim interakcje są warunkowane przez system prawny tworzący podstawy funkcjonowania partii i określający zasady rywalizacji wyborczej, uwarunkowania społeczne będące podstawą powstania określonych partii, kulturę polityczną²².

Wśród typologii systemów partyjnych można wyróżnić: ilościowe, jakościowe i mieszane.

Twórcą najbardziej znanej klasyfikacji ilościowej jest M. Duverger. Posługując się kryterium liczby partii politycznych, które mają szansę zdobyć władzę i uczestniczyć w jej sprawowaniu wyróżnił systemy jednopartyjne, dwupartyjne i wielopartyjne.

---

¹⁸ Cyt za: W. Rafałowski, *Opisywanie i wyjaśnianie systemu partyjnego*, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa 2017 s. 14.

¹⁹ I. Budge, K. Newton, *Polityka Nowej Europy. Od Atlantyku do Uralu*. Warszawa 1999, s. 286.

²⁰ M. Grabowska, T. Szawiel, *Budowanie demokracji*, PWN, Warszawa 2001, s. 165.

²¹ A. Antoszewski, R. Herbut: *Leksykon Politologii*, Wydawnictwo Alta2, Wrocław 2004, s. 437-438.

²² K. Sobolewska-Myślik, *op.cit.*, s. 104.

Jako przykład typologii jakościowej może posłużyć typologia autorstwa J. LaPalombara i M. Weinerja, którzy zwrócili uwagę na konkurencyjności systemu partyjnego. Na tej podstawie wyodrębnili klasę systemów konkurencyjnych, w których partie swobodnie mogą konkurować o głosy wyborców, oraz systemy nierywalizacyjne, w których alternacja władzy poprzez wolne wybory jest wykluczona²³. Typologie mieszane łączą w sobie elementy ilościowe z jakościowymi.

Ciekawą trójczynnikiem typologię zaproponował J. Blondel. Jego zdaniem na kształt systemu partyjnego wpływa nie tylko liczba partii, ale także ich siła (mierzona poparciem wyborczym) oraz charakter ideowy. Opierając się na tych kryteriach autor wyróżnia:

- systemy dwupartyjne,
- dwu i półpartyjne,
- system wielopartyjny z partią dominującą,
- system wielopartyjny bez partii dominującej²⁴.

Z uwagi na fakt, że przedmiotem pracy jest analiza AfD, warto zwrócić uwagę na typologię, która jest przydatna do opisu i wyjaśniania sposobu funkcjonowania systemu politycznego, jaki do tej pory panował w Republice Federalnej Niemiec.

G. Smith jako czynniki decydujące o kształcie systemu partyjnego uznał wielkość głównych partii oraz stanowisko partii parlamentarnych wobec społecznie istotnych kwestii spornych. Kryteria te odnoszą się do możliwości tworzenia rządu i pozwalają na wyróżnienie trzech typów systemów partyjnych:

- nierównowagi – długotrwała dominacja jednej partii, która jest niezbędna do utworzenia rządu,
- rozproszenia – duża liczba partii, kilka o zbliżonym poparciu wyborczym,
- równowagi – dwie partie lub bliki partyjne otrzymują podobne poparcie wyborcze²⁵.

Na koniec rozważań dotyczących typologii systemów przyglądniemy się propozycji analitycznej G. Sartoriego²⁶. Swoją klasyfikację opiera na jasnych zasadach określenia kształtu systemu partyjnego. Są nimi potencjał koalicyjny oraz siła szantazu politycznego. Innymi słowy nie wszystkie partie mają znaczenie dla systemu partyjnego. Te które są istotne autor określa mianem relewantnych. Partie relewantne to *istotne dla funkcjonowania*

²³ B. Michalak, *Partie i systemy partyjne*, WSP TWP, Warszawa 2010, s. 155-177.

²⁴ K. Sobolewska-Myślik, *op.cit.*, s. 107.

²⁵ D. Smith, *Życie polityczne...*, *op.cit.*, s.116 – 117.

²⁶ G. Sartori, *Parties and party systems*, Cambridge University Press, Cambridge 1976, s. 3-38; G. Sartori, *A Typology of Party Systems*. [w:] P. Mair (red.), *The West European Party System*, Oxford 1990, s. 321-322.

*całego systemu partyjnego, mogące zmienić jego charakter i kierunek ewolucji*²⁷. Liczą się tylko te majce wpływy na rywalizację międzypartyjną²⁸. Partia z potencjałem koalicyjnym to taka, która *bez względu na jej rozmiar, znajduje się w pozycji umożliwiającej jej wpływanie na kształt jednej z możliwych koalicji gabinetowych*²⁹. Dotyczy to partii, które są prosystemowe oraz pod względem ideologicznym akceptowalne dla potencjalnych koalicjantów. Niemniej, nie wszystkie partie mogą lub chcą wejść w koalicję. W tym wypadku są zaliczane jako relewantne, *gdy ich istnienie lub zachowanie wpływa na taktyki rywalizacyjne partii prosystemowych, zmieniając ich charakter*³⁰.

Wyodrębnione przez Sartoriego kryteria: relewancja, polaryzacja oraz dystans ideologiczny pozwalają wyróżnić cztery systemy partyjne: system partii predominującej, dwupartyjny, umiarkowanego pluralizmu, spolaryzowanego pluralizmu. Ich charakterystyka została zwarta w tabeli nr 1.

---

²⁷ W. Sokół, *Systemy partyjne* [w:] W. Sokół, M. Żmigrodzki (red.), *Współczesne partie i systemy partyjne. Zagadnienia teorii i praktyki politycznej*, wyd. II, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2008, s. 116.

²⁸ G. Sartori, *A Typology...*, op.cit., s. 321-322.

²⁹ G. Sartori, *Parties and Party Systems: A Framework for analysis*. Cambridge 1976, s. 122-123 [za:] A. Antoszewski, R. Herbut, *Demokracje zachodnioeuropejskie: analiza porównawcza*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2008.

³⁰ Ibidem.

Tabela 1 Typologia systemów partyjnych wg. G. Sartoriego

Typ systemu	Charakterystyka
System partii predominującej	Jedna partia uzyskuje niekwestionowaną przewagę w wyborach, przynajmniej w trzech następujących po sobie elekcjach. Wybory są rywalizacyjne.
System dwupartyjny	Dwie partie zdolne są do konkurowania o absolutną większość parlamentarną. Jedna z dwóch partii zdobywa taką większość. Partia, która zdobyła większość skłonna jest rządzić sama. Uzasadnione jest oczekiwanie, że partie u władzy będą się zmieniały.
System umiarkowanego pluralizmu	W systemie są przynajmniej trzy znaczące partie, z których żadna nie zdobywa absolutnej większości. Istnieją dwa bieguny rywalizacji, relatywnie nieodległe od siebie Kierunek rywalizacji jest dośrodkowy. Nie ma opozycji antysystemowej. Nie ma opozycji dwustronnej.
System spolaryzowanego o pluralizmu	W systemie istnieje około 5-6 partii. Istnieją trzy bieguny rywalizacji. Kierunek rywalizacji jest odśrodkowy. Istnieje opozycja antysystemowa. Istnieje opozycja dwustronna. Istnieje opozycja nieodpowiedzialna. Rywalizacja jest silnie zideologizowana. Rywalizacja opiera się na „przelicytowaniu.”

*Źródło: K. Sobolewska-Myślik, *op.cit.*, s. 113.

System partyjny opisuje się i wyjaśnia, zwracając uwagę na jego trzy wymiary: fragmentację oznaczającą liczbę ugrupowań pozostających ze sobą w relacjach na arenie politycznej rywalizacji, polaryzację ideologiczną będącą wskaźnikiem programowych i ideowych różnic między partiami, instytucjonalizacji czyli występowania lub nie powtarzalnych wzorów rywalizacji.

Na koniec niniejszych rozważań warto zwrócić uwagę na partie antysystemowe. Najczęściej mówi się, że wpływają one negatywnie na funkcjonowanie systemu politycznego. Zazwyczaj cechują się niską relewancją, gdyż są ignorowane lub izolowane przez partie głównego nurtu. Autor niniejszej pracy zakłada, że partie kontestacyjne (antystabilizacyjne, antysystemowe) mogą pozytywnie wpływać na system polityczny. W swojej programowej narracji wychodzą poza utarte schematy, zrzucają gorset

politycznej poprawności, co może pozytywnie wpłynąć na zmianę i uatrakcyjnienie programów politycznych partii masowych.

1.3 Podział partii według kryterium ideowego i programowego

W analizie porównawczej bardzo często stosuje się podział na prawicę i lewicę³¹. Jako narzędzie analityczne został wprowadzony przez A. Downsa, który początkowo odnosił podział prawica – lewica tylko do poglądów na gospodarkę i zakres dopuszczalnej ingerencji państwa w mechanizm rynkowy. Historycznie omawiana dychotomia weszła do użytku w okresie rewolucji francuskiej. Chodziło o ustawienie miejsc w zgromadzeniu ustawodawczym z 1791 r. Po lewej stronie siedzieli przeciwnicy monarchii, natomiast apologety po prawej³².

Podział na prawicę i lewicę służy analizie partii politycznych, ideologii, programów, a także indywidualnych orientacji i zachowań wyborczych. Choć nadal pozostaje popularnym narzędziem dostarcza wielu kontrowersji. Wraz z postępującym procesem mediatyzacji polityki, rezygnacji z ideologii, upowszechnieniem partii wyborczych typu catch-all staje się coraz mniej użyteczny. Programy partyjne są do siebie coraz bardziej zbliżone. Zawierają elementy zarówno określane tradycyjnie jako lewicowe, jak i prawicowe³³.

Wyodrębnienie rodziny, czy też grupy ideologicznych partii politycznych wymaga przyjęcia pewnych kryteriów, wskaźników, które będą wspólne dla wszystkich partii zaklasyfikowanych do danej rodziny. M. Gallagher, P. Laver oraz P. Mair, proponują następujące kryteria pozwalające wyodrębnić rodziny partyjne:

- genetyczne - partie o wspólnym pochodzeniu, podobnych historycznych okolicznościach powstania oraz artykułowanych interesach,
- podobieństwa programowe,
- członkostwo w ponadpartyjnych związkach organizacyjnych (międzynarodówki, Parlament Europejski)³⁴.

Z uwagi na problematykę pracy rozbudowana refleksja na temat ideowych i programowych podziałów partii politycznych nie jest potrzebna. Z tego powodu główne

---

³¹ Zob. N. Bobbio, *Prawica i lewica*, Znak, Kraków 1998.

³² P. Mair, *Orientacje prawicowe i lewicowe*, [w:] R. J. Dalton, H. D. Klingeman, *Zachowania polityczne t. 1*, OXFORD PWN, Warszawa 2010, s. 258-266.

³³ R. Bäcker, *Nietradycyjna Teoria Polityki*, Wydawnictwo Naukowe UMK, Toruń 2011, s. 144-146.

³⁴ M. Gallagher, P. Laver, P. Mair, *Representative government in Western Europe*, Mcgraw-Hill, Nowy York 1992, s. 59.

rodziny ideologiczne zostały zebrane w tabeli nr 2. W dalszej części podrozdziału szczególna uwaga zostanie zwrócona na partie określane mianem populistycznych, radykalnej prawicy.

Tabela 2 Rodziny ideologiczne partii politycznych

Rodzina ideologiczna	
Partie konserwatywne	Partie chrześcijańsko-demokratyczne
Partie liberalne	Partie socjaldemokratyczne
Partie komunistyczne	Partie regionalne i etniczne
Partie nacjonalistyczne	Partie populistyczne
Partie faszystowskie	Partie ekologiczne
Partie agrarne	Partie skrajnej prawicy (ultraprawica)

*opracowanie na podstawie: K. von Beyme, *Political Parties in Western Democracies*, Gower Press, Aldershot 1985, s.29-31; W. Sokół, M. Żmigrodzki, *op.cit.*, s. 46 -47.

1.3.1 Populizm

Słowo populizm pojawia się w dyskursie publicznym tak często i w tak różnych kontekstach, że coraz trudniej uchwycić jego właściwe znaczenie³⁵. Interesujące jest zwłaszcza to, że ci którym etykieta populizmu jest przypisywana, sami tak o sobie nie mówią. Nie chcą być z tym pojęciem utożsamiani, gdyż ma ono przeważnie pejoratywne znaczenie, raczej jest obelgą niż komplementem.

Jak słusznie zauważa J. Werner Müller „populizm pojawił się wraz z wprowadzeniem demokracji reprezentacyjnej. Jest jej cieniem”³⁶.

Podobnie jak globalizacja czy demokracja stał się bardzo niejednoznacznym słowem mgłą. Wśród badaczy trudniących się problematyką populizmu warto wymienić: C. Mudde, M. Canovana, E. Laclou, G. Ionescu, J-W Müllera, P. Maira, P. Teggarta, zaś wśród polskich badaczy: M. Marczevska-Rytko, J.J Wiatra, R. Markowskiego, O. Wysocką, A. Smolara, A. Pacześniak, A. Moroską i wielu innych.

³⁵ Po raz pierwszy pojawiło się pod koniec XIX wieku do opisu ruchów społecznych w obronie farmerów w Stanach Zjednoczonych a następnie chłopstwa w Rosji. Zob. M. Karwat, *Populizm* [w:] M. Karwat, J. Ziolkowski (red.), *Leksykon pojęć politycznych*, Elipsa, Warszawa 2003, s. 257-259. M. Marczevska-Rytko, *Populizm* [w:] M. Żmigrodzki, *Encyklopedia Politologii*, t. IV., s. Oficyna Wolters Kluwer business, Warszawa 2011, s. 399 – 402.

³⁶ J. Werner Müller, *Co to jest populizm?*, Wydawnictwo Krytyki Politycznej, Warszawa 2017, s. 41.

Przytaczanie definicji różnych autorów niewiele wniesie do naszych dalszych rozważań. W każdej z nich możliwe będzie wskazanie elementów wspólnych oraz wykluczających się w zależności, na który z aspektów populizmu autor zwrócił szczególną uwagę. Zdecydowanie bardziej użyteczne dla zrozumienia pojęcia, a następnie próby wykazania czy AfD w istocie jest partią populistyczną będzie stworzenie, w oparciu o literaturę przedmiotu, listy desygnatów tego pojęcia. Za takie uznaję:

- odwołanie do moralności,
- dychotomiczny obraz świata (czarno-białe postrzeganie rzeczywistości),
- przeciwstawianie narodu elicie,
- krytyka elit (skorumpowana, niemoralna),
- sprzeciw wobec pluralizmu (roszczenie do wyłącznego reprezentowania narodu, jedyny interpretator głosu narodu),
- odwołanie do woli narodu (wola narodu najwyższym prawem),
- fikcyjne pojmowanie narodu (homogeniczny, moralnie zjednoczony),
- przywiązanie do bezpośredniej reprezentacji,
- partia jako monolit,
- nacjonalizm kulturowy,
- sprzeciw wobec konstytucjonalizmu,
- brak ideologicznej precyzji,
- antyintelektualizm,
- antyimigranckość,
- obecność wroga³⁷.

Przedstawiona powyżej lista wskaźników nie jest katalogiem zamkniętym. Z pewnością niektóre można usunąć lub zamienić, a dodać jeszcze inne. Tym, co jest wspólne dla wszystkich definicji populizmu, to uznanie nadrzędności woli narodu. Zdaniem wspomnianego już Müllera rozstrzygające dla populizmu jest *roszczenie do wyłącznego reprezentowania prawdziwego narodu*³⁸. Automatycznie rodzą się pytania o to, czym lub kim jest prawdziwy naród. Najczęściej populiści definiują naród ekskluzywnie, uznając za członków narodu tylko tych, którzy pasują do ich wizji świata. Naród jest więc najczęściej

---

³⁷ Opracowane na podstawie: J. Werner Müller, *Co to jest...*, *op.cit.*; Y. Meny, Y. Surel (red.), *Demokracja w obliczu populizmu*, Oficyna Naukowa, Warszawa 2007; J. De Waele, A. Paczeński (red.), *Populizm w Europie. Defekt i przejaw demokracji?*, Oficyna Naukowa, Warszawa 2010; O. Wysocka, *op.cit.*

³⁸ J. Werner Müller, *op.cit.*, s. 7.

kulturowym, moralnym oraz etnicznym monolitem. Każdy kto sprzeciwia się woli narodu automatycznie staje się jego wrogiem.

Jak już wspomniano populizm jest cieniem demokracji reprezentatywnej. Ta konstatacja skłania do refleksji w jaki sposób poprzez swoją obecność wpływa na demokrację czy jest dla niej szansą, czy zagrożeniem. Trudno udzielić jednoznacznej odpowiedzi. Pomimo pewnych cech wspólnych każdy populizm czy dokładniej partia populistyczna i jej program jest inny. Funkcjonuje w innych warunkach, w innym otoczeniu prawnym, instytucjonalnym, społecznym, kulturowym. Odwołuje się do różnych resentymentów, inaczej określa wroga. Jak przytomnie zauważył J. Szacki, to czy postrzegamy populizm jako szansę lub zagrożenie dla demokracji, w znacznej mierze zależy od tego, jak te dwa pojęcia definiujemy³⁹.

O pozytywnym wpływie populizmu na demokrację można mówić, analizując zakres *w jakim populizm jest w stanie przyłączyć ponownie do polityki grupy z niej wyłączone, pozbawione reprezentacji oraz potrafi zasygnalizować rządzącym wadliwość funkcjonowania demokratycznych mechanizmów*⁴⁰.

Z jednej strony ugrupowania populistyczne obiecują urzeczywistnienie demokracji poprzez bezpośrednią realizację woli narodu. Z drugiej poprzez jego ekskluzywne pojmowanie oraz krytykę wszelkich ograniczeń woli narodu, w tym krytykę konstytucjonalizmu pozwalają mieć uzasadnione obawy, że stanowią zagrożenie dla porządku demokratycznego. Często nie akceptują obowiązujących zasad rywalizacji politycznej. Bardziej niż w stronę demokracji skłaniają ku systemowi autorytarnemu, gdzie pluralizm polityczny, swobody obywatelskie, zasada państwa prawa, wolność słowa nie są wartościami samymi w sobie, a ich znaczenie oraz zakres ulegają relatywizacji. Dodatkowo jeśli mobilizują masy, zaś na realne problemy proponują nierealne rozwiązania, mogą być zagrożeniem dla porządku publicznego i systemu demokratycznego.

---

³⁹ J. Szacki, *Populismus und Demokratie*, [w:] R. von Thadden, A. Hofmann (red.), *Populismus in Europa – Krise der Demokratie ?*, Wallstein Verlag, Göttingen 2005, s. 19.

⁴⁰ E. Nalewajko, *Populizm i demokracja* [w:] R. Markowski (red.), *Populizm a demokracja*, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2004, s. 36.

1.3.2 Skrajna prawica

Stygmatem przełomu wieków XX i XXI jest szereg dynamicznych, wcześniej niespotykanych zmian w sferze kultury, wartości oraz stylów życia. Zmiany te, często bagatelizowane lub niedostrzegane przez zinstytucjonalizowane partie głównego nurtu (partie tradycyjne) stały się szansą dla rozwoju partii określanych mianem radykalnej (skrajnej, ekstremalnej) prawicy⁴¹.

Kryzys finansowy, który rozpoczął się w 2008 r. oraz trwający od 2014 r. kryzys migracyjny i ich polityczne następstwa, niewątpliwie przyczyniają się do wzrostu popularności partii skrajnie prawicowych. Przyjmuje się, że otwały one drogę czwartej fali populizmu⁴².

Cechy najczęściej przypisywane partiom radykalnie prawicowym to: nacjonalizm, populizm, autorytarne rozumienie polityki, kontestacja bieżącej sytuacji politycznej, antyelitaryzm. Niektórzy autorzy wymieniają także antysystemowość. Pogląd ten uważam jednak za niezasadny, gdyż partie te nie dążą do obalenia systemu politycznego, lecz postulują jego zmianę. Uczestniczą w rywalizacji wyborczej, akceptują reguły gry politycznej, nie zgadzają się z dominującą narracją czy też bieżącym konsensusem politycznym. Są przeciwne poprawności politycznej, a swoją wyrazistość programową czerpią z oceny i własnej narracji toczonej wokół bieżących wydarzeń, problemów politycznych, co jest źródłem ich popularności. Programy polityczne tworzone są wokół kwestii: imigracji, tożsamości narodowej, stosunku do Unii Europejskiej, gospodarki, euro, bezpieczeństwa, moralności⁴³.

Popularyzacja partii skrajnej prawicy zdaniem P. Ignaziego powodowana jest takimi czynnikami jak:

- wzrost nastrojów neokonserwatywnych,
- tendencje w kierunku radykalizacji i polaryzacji,
- kryzys legitymacji systemu politycznego i partyjnego,

---

⁴¹ Zob. A. Pirro, *The Populist Radical Right in Central and Eastern Europe*, Routledge, Londyn 2015; M. Minkenberg (red.) *Transforming the Transformation? The East European radical right in the political process*, Routledge, Londyn 2015; D. Art, *Inside the Radical Right: The Development of Anti-Immigrant Parties in Western Europe*, Cambridge University Press, Cambridge 2011.

⁴² Pierwsza fala – okres tuż po zakończeniu II wojny światowej; druga fala przełom lat 60 i 70 –tych, trzecia fala lata 90 XX w.

⁴³ J. Jankiewicz, *Nowa skrajna prawica w wybranych państwach Europy Zachodniej. Analiza porównawcza*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2007, s. 15.

- kwestie bezpieczeństwa oraz imigracji⁴⁴.

Propozycję Ignaziego warto rozszerzyć o :

- wielokulturowość,
- społeczne i polityczne niezadowolenie,
- kryzys ekonomiczny i bezrobocie,
- ksenofobię i rasizm⁴⁵.

Szukając rdzenia definicyjnego radykalnej prawicy, określenia które łączyłoby wszystkie znane definicje oraz zyskało odzwierciedlenie w programach politycznych partii określanych mianem skrajnej prawicy C. Mudde proponuje używanie terminu natywizm. Pojęcie to jest połączeniem nacjonalizmu i ksenofobii. Jednocześnie jest na tyle szerokie, że mieści w sobie rasizm, etnocentryzm i antyimigranckie resentymenty⁴⁶.

---

⁴⁴ J. Jankiewicz, *op.cit.*, s. 35-36.

⁴⁵ P. Norris, *Understanding the rise of the radical rights*, [w:]

<https://sites.hks.harvard.edu/fs/pnorris/ Acrobat/Radical%20Right%20Chapter%201.pdf> (dostęp: 22.08.2018)

⁴⁶ C. Mudde, *Populist Radical Right Parties in Europe*, Cambridge University Press, Cambridge 2007, s. 19-21;

Rozdział 2 Niemiecka scena polityczna

Wyjaśnienie i zrozumienie fenomenu AfD oraz bieżącej sytuacji politycznej w Niemczech wymaga spojrzenia wstecz. G. Kołodko podkreśla, że rzeczy dzieją się tak jak się dzieją, gdyż wiele rzeczy dzieje się na raz⁴⁷. To po pierwsze, a po drugie zdarzenia polityczne, które dzieją się tu i teraz opisywane są za pomocą dwóch wektorów: wektora miejsca i wektora czasu. Na charakter miejsca wpływają wydarzenia z przeszłości a także czynniki społeczne, ekonomiczne, kulturowe i wiele innych. Rozdział ten poświęcony jest niemieckiej scenie politycznej *sui generis*. Fenomenowi AfD nie da się zrozumieć bez poznania istoty i sposobu funkcjonowania systemu partyjnego w Niemczech a więc bez charakterystyki historycznych, prawnych, kulturowych, społecznych uwarunkowań sceny politycznej. W pierwszej kolejności omówione zostaną ramy prawne funkcjonowania partii politycznych, następnie aktorzy sceny a więc najważniejsze partie polityczne. Rozważania zakończą uwagi dotyczące ewolucji systemu politycznego.

2.1 Ramy prawne funkcjonowania partii politycznych w Niemczech

Partie Polityczne w RFN działają w oparciu o Ustawę Zasadniczą z 1949⁴⁸ roku oraz Ustawę o Partiach Politycznych z 1969 roku⁴⁹. Ponadto wpływ na ich działanie mają: ustawy wyborcze, ustawa o radiofonii i współdziałaniu partii w gremiach nadzorczych, regulaminach parlamentarnych, orzecznictwo Federalnego Trybunału Konstytucyjnego⁵⁰.

Dokładne omówienie ram prawnych funkcjonowania partii politycznych przekracza zarówno możliwości jak i potrzeby niniejszej pracy. Z tego powodu omówienie zostanie ograniczone do niezbędnego minimum.

Istnienie i działalność partii politycznych zostały określone w artykule 21 Ustawy Zasadniczej, który brzmi:

(1) Partie współdziałają w kształtowaniu woli politycznej narodu. Ich zakładanie jest swobodne. Ich wewnętrzna struktura musi odpowiadać zasadom demokratycznym. Muszą one składać publicznie sprawozdania o pochodzeniu i przeznaczeniu swoich środków oraz o swoim majątku.

---

⁴⁷ G. Kołodko, *Wędrujący Świat*, Prószyński i S-ka, Warszawa 2008.

⁴⁸ Konstytucja Niemiec: <https://www.bundestag.de/grundgesetz>

⁴⁹ Gesetz über die politischen Parteien,[w:]

<https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=20007889>
(dostęp: 12.08.2018)

⁵⁰ K. A. Wojtaszczyk, *Partie polityczne w niemieckiej debacie politologicznej i socjologicznej*, [w:] K.A. Wojtaszczyk, *Partie polityczne w Niemczech*, Elipsa, Warszawa 2004, s. 10.

(2) *Partie, które poprzez swoje cele lub zachowania swoich zwolenników zmierzają do naruszenia lub obalenia wolnościowego demokratycznego porządku ustrojowego albo zagrażają istnieniu Republiki Federalnej Niemiec, są sprzeczne z konstytucją. O sprzeczności z konstytucją orzeka Federalny Trybunał Konstytucyjny.*

(3) *Szczegóły regulowane są w drodze ustaw federalnych*⁵¹ . .

Partie zyskały najwyższą w hierarchii aktów prawnych gwarancję swojego istnienia. Ustawodawca wyraźnie podkreślił, że zakładanie partii jest swobodne. Zwrócił także uwagę na to jaki charakter muszą mieć partie. Powinny odpowiadać zasadom demokratycznym, co jest echem doświadczeń III Rzeszy. Ustawa Zasadnicza, zgodnie z orzecznictwem Federalnego Trybunału Konstytucyjnego, wskazuje że partie polityczne są *koniecznym elementem do politycznego kształtowania woli*". *W myśl tego przepisu partie polityczne pośredniczą między obywatelem a instytucjami państwa oraz są wyrazicielem woli obywateli*⁵².

W myśl ustawy *Partie polityczne to stowarzyszenia obywateli, które trwale lub w dłuższym okresie czasu w skali całej Federacji bądź jednego z krajów federalnych współdziałają w kształtowaniu woli politycznej i mają wpływ na reprezentowanie Narodu w niemieckim Bundestagu lub w parlamentach krajowych, gdyż gwarantują rzetelność realizacji tych celów, biorąc pod uwagę całokształt stosunków politycznych, a zwłaszcza zasięg i stabilność ich organizacji, liczbę ich członków oraz wystąpienia publiczne*⁵³. Powyższa definicja ustawowa wskazuje, że partia jest wyrazicielem woli narodu, którą reprezentuje, stając się częścią aparatu państwa. Wolę tę otrzymuje w akcie wyborczym i jest zobowiązana do jej realizacji.

Zakładanie partii politycznych jest obwarowane takimi samymi przepisami jak zakładanie stowarzyszeń. Jest więc stosunkowo proste. Dla założenia stowarzyszenia zwykłego wystarczy 7 osób. Ponadto konieczne jest spełnienie następujących warunków:

- sporządzony na piśmie program,
- statut określający:
  - nazwę partii,
  - strukturę organizacyjną,
  - skład organów kierowniczych i sposób ich powoływania,

---

⁵¹ Konstytucja Niemiec [w:] <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/konst/niemcy-02.html#p19> (dostęp: 28.08.2018)

⁵² P. Kubiak, *System partyjny i partie polityczne zjednoczonych Niemiec 1990-2013*, Instytut Zachodni, Poznań 2014, s. 72.

⁵³ K. A. Wojtaszczyk, *Partie polityczne w niemieckiej...*, op.cit., s. 10.

- prawa i obowiązki członków⁵⁴.

Ustawa określa także warunki, w których partia traci swój status prawny: *jeśli w okresie sześciu lat nie brała udziału ani w wyborach do parlamentu federalnego, ani w wyborach do parlamentu krajowego, nie wysuwając własnych list kandydatów*⁵⁵.

Swoboda zakładania i działania partii jest duża. Granice programowej działalności wyznacza poszanowanie dla systemu demokratycznego i ustroju konstytucyjnego Federacji. Jeśli partia w swoim statucie lub działalności sprzeniewierza się tym zasadom, ma antydemokratyczny charakter, stanowi zagrożenie dla ładu i porządku publicznego, może zostać zdelegalizowana wyrokiem Federalnego Trybunału Konstytucyjnego. Z wnioskiem do FTK o zbadanie zgodności działalności partii i jej statutu z Ustawą Zasadniczą mogą wystąpić Bundestag, Bundesrat i Rząd Federalny, a także Rząd Krajowy jeśli działalność partii ogranicza się do terytorium jednego Landu.

Każdego roku do 30 września partie składają przewodniczącemu Bundestagu sprawozdanie finansowe ze swej działalności. Określają w nim majątek partii, pochodzenie środków finansowych na działalność partii oraz sposób ich wydatkowania. Podstawowe źródła dochodów partii politycznych w Niemczech to środki własne, środki prywatne oraz środki państwowe⁵⁶.

Rolę partii w systemie politycznym Niemiec T. Nowak przedstawia następująco: *partie polityczne w Niemczech jako zorganizowany reprezentant interesów poszczególnych grup społecznych spełniają konstytucyjną funkcję współdziałania w kształtowaniu politycznej woli narodu. Odgrywają doniosłą rolę w funkcjonowaniu demokratycznego systemu politycznego poprzez: formułowanie programów politycznych, kształtowanie opinii publicznej, integrację społeczeństwa w sferze życia politycznego, wylanianie elity władzy, legitymizowanie władzy państwowej w wyniku wyborów oraz uczestnictwo w organach władzy*⁵⁷.

Na kształt systemu politycznego istotny wpływ ma sposób organizacji wyborów a zwłaszcza przeliczania głosów na mandaty. Ordynacja w wyborach do Bundestagu określana jest jako *system wyborów proporcjonalnych z dołączonym systemem większościowym*. [...] *System wyborczy Republiki Federalnej jest systemem wyborów proporcjonalnych zarówno pod względem swojej konstrukcji jak i wyników. Pojęcie*

---

⁵⁴ Ibidem

⁵⁵ Ibidem

⁵⁶ P. Kubiak, *op.cit.*, s.72

⁵⁷ T. Nowak, *Partie polityczne w Niemczech: ogólna charakterystyka* [w:] K.A. Wojtaszczyk, *Partie...*, *op.cit.*, s. 22.

*spersonalizowane wybory proporcjonalne dobrze je dookreśla*⁵⁸. System ten można także nazwać mieszanym (ordynacja proporcjonalno-większościowa). Jego istota sprowadza się do tego, że połowa mandatów obsadzana jest w jednomandatowych okręgach wyborczych, zaś druga połowa w oparciu o krajowe listy wyborcze (w każdym landzie jedna lista)⁵⁹. W podziale mandatów z list uczestniczą tylko te partie, które przekroczyły 5% próg wyborczy⁶⁰. Przepis ten sprzyja koncentracji systemu politycznego, zapobiega jego nadmiernej fragmentacji. Każdy wyborca ma dwa głosy. Jeden oddaje na konkretną osobę zgłoszoną w okręgu jednomandatowym (jest ich 299), a drugi na landową listę partyjną. Przeliczenie głosów oddanych na listy na mandaty odbywa się metodą Hare'a-Niemeyera. Osobliwością systemu wyborczego są „mandaty nadwyżkowe. Powstają one, gdy partia otrzymała w okręgach wyborczych więcej mandatów bezpośrednich, niż jej to przysługiwało na podstawie głosów oddanych na listy partyjne⁶¹.

2.2 Główne partie i ugrupowania polityczne

Każda partia polityczna i jej działalność jest warta uwagi. Swoboda ich zakładania sprawia, że jest ich bardzo dużo i wciąż często niezauważenie powstają nowe. Nie wszystkie jednak mają znaczenie dla systemu partyjnego. Jak wspomniano w rozdziale pierwszym istotne są te, które określiliśmy za G. Sartorim mianem relewantnych. Do tego grona zalicza się aktualnie: CDU/CSU, SPD, FDP, Die Linke, Die Grüne oraz AfD.

2.2.1 Christlich-Demokratische Union Deutschland (CDU) [Unia Chrześcijańsko-Demokratyczna]

CDU wywarła i wywiera ogromny wpływ na historię, politykę oraz gospodarkę Niemiec. Z tego ugrupowania wywodzi się pięciu kanclerzy: K. Adenauer, L. Erhard, K. G. Kiesinger, H. Kohl i A. Merkel.

Twórcy partii, mając w pamięci doświadczenia III Rzeszy, ustawodawstwo rasowe, stygmatyzację i wykluczenie ludzi ze społeczności przez ich pochodzenie, kolor skóry czy wyznanie, marzyli o ugrupowaniu, w którym znajdzie się miejsce dla każdego. Miała być więc to partia ogólnonarodowa typu catch-all, mająca w prawdzie swój tradycyjny elektorat

---

⁵⁸ D. Nohlen, *Prawo wyborcze i system partyjny. O teorii systemów wyborczych*, Scholar, Warszawa 2004, s. 341.

⁵⁹ M. Bankowicz, *Demokracja. Zasady, procedury, Instytucje*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2006, s. 93.

⁶⁰ Próg nie jest brany pod uwagę jeśli kandydaci partii zwycięża w przynajmniej trzech okręgach jednomandatowych.

⁶¹ M. G. Schmidt, *Das Politische System Deutschland*, C.H. Beck, München 2007, s. 46-50.

ale dążąca do maksymalnego otwarcia na wszystkie grupy, klasy i warstwy społeczne. U jej fundamentu legły elementy liberalnej, konserwatywnej oraz chrześcijańsko-społecznej ideologii⁶².

Tuż po wojnie osią programową i największym marzeniem CDU była społeczna gospodarka rynkowa oraz integracja Niemiec z Europą Zachodnią. Pierwszym przewodniczącym został Konrad Adenauer. Cieszył się ogromnym osobistym autorytetem. Jego popularność sprawiała, że na szczeblu centralnym nie wytworzyła się silna organizacja partyjna. Kanclerz kierował partią w sposób autorytarny. Powstały za to silne komórki regionalne w poszczególnych landach.

Reforma organizacyjna i strukturalna partii rozpoczęła się w 1969 wraz z przejściem partii do opozycji⁶³. Polegała na ustanowieniu instytucji przewodniczącego partii oraz prezydium, w którego skład poza przewodniczącym wchodził jego zastępca i czterech członków. Celem reformy było zbudowanie silnego kierownictwa na szczeblu centralnym.

Na powrót do władzy CDU czekała 13 lat. Czas spędzony w opozycji poświęcono modernizacji partii oraz dyskusji programowej. Znacząco wzrosła też baza członkowska. W 1982 roku rozpoczęła się trwająca 16 lat era Kohla. Kierował on partią w sposób pryncypialny. Większość decyzji podejmował osobiście. Jego polityczną karierę wzmocniło umiejętne kreowanie partii w czasie przemian roku 1990. CDU wraz z Kanclerzem było uosobieniem niemieckich marzeń i skutecznych dążeń do zjednoczenia.

W 1998 roku CDU poniosła wyborczą porażkę, zdobywając niespełna 35,1% głosów. Był to najgorszy wynik w dotychczasowej historii partii. Kryzys dodatkowo pogłębiła afery finansowa zwana „afery czarnych kont”, która znacząco nadszarpięła jej autorytet. Rozpoczął się ruch odnowy w partii, której inicjatorką została A. Merkel.

Na szczyt władzy partia powróciła w 2005 roku po udanej kampanii wyborczej pod hasłem *Wykorzystać szanse Niemiec. Rozwój. Praca. Bezpieczeństwo*. Od tego czasu jest partią rządzącą w Niemczech. Swój nieprzerwany, trwający do tej pory sukces zawdzięcza pragmatyzmowi przewodniczącej.

2.2.2 Sozialdemokratische Partei Deutschland (SPD) [Socjaldemokratyczna Partia Niemiec]

SPD jest najstarszą partią polityczną w Niemczech. Została założona w Erfurcie w 1891 roku. U swoich korzeni odwoływała się do idei Marksa i Engelsa. Po I Wojnie

---

⁶²F. Decker, V. Neu (red.) *Handbuch der deutschen Parteien*, wyd. II, Springer, Wiesbaden 2013, s. 203.

⁶³ *Ibidem*, s. 204.

Światowej i powstaniu Republiki Weimarskiej jest obecna w niemieckim parlamencie aż do czasu przejścia władzy przez A. Hitlera. Narastający terror polityczny i prześladowania uniemożliwiają partii normalne funkcjonowanie, przez co przenosi się na emigrację do Pragi a następnie Londynu⁶⁴.

Ruch socjaldemokratyczny odradza się po wojnie. Przewodniczącym partii zostaje K. Schumacher. Partia odrzuca możliwość współpracy z Komunistami. Widzi się w roli reprezentanta klasy średniej. Pomimo dobrego wyniku wyborczego (prawie 29%) do końca lat 60 –tych pozostaje w opozycji.

W 1959 roku podczas zjazdu w Bad Godesberg zostaje opracowany i przyjęty nowy program polityczny zwany programem odnowy. Jego głównym celem jest poszerzenie bazy wyborczej SPD i transformacja w stronę partii masowej.

Pierwszym socjaldemokratycznym kanclerzem Niemiec był Willy Brandt. W podręcznikach historii zapisał się jako autor tzw. Nowej polityki wschodniej oznaczającej otwarcie na państwa bloku wschodniego (ZSRR i jego akolici)⁶⁵. Cieszący się dużą popularnością kanclerz prowadzi partię do ponownego zwycięstwa wyborczego w 1972 roku. Stanowisko na rzecz H. Schmidta traci w wyniku konstruktywnego wotum nieufności. Powodem dymisji Brandta była afera szpiegowska. W 1982 roku FDP zrywa umowę koalicyjną i wiąże się z CDU, co oznacza koniec rządów Socjaldemokratów i przejście do opozycji⁶⁶.

W 1990 roku powstaje nowy program polityczny partii. Uwzględnia zachodzące zmiany społeczne i ekonomiczne. Dostrzega widmo globalizacji i zmieniającego się świata. Twarzami partii zostają H. J. Vogel, O. Lafontaine i G. Schroeder. Ten ostatni prowadzi partię do zwycięstwa wyborczego w 2008r. Rządy Schroedera charakteryzują się odważnymi reformami społecznymi i gospodarczymi, za które partia płaci drastycznym spadkiem popularności. Największy koszt polityczny ponosi w wyniku reformy systemu socjalnego zwanego jako Herz IV Agenda 2010.

Od 2005 roku partia znajduje się w kryzysie. Nie potrafi ani znaleźć odpowiedniego lidera ani też zaproponować programu, który przyniósłby partii zwycięstwo wyborcze i pozwolił formować rząd. Jedną z przyczyn słabości partii jest trzykrotne od 2005r. wejście w tzw. Wielką Koalicję z CDU/CSU. Duży wpływ na spadek poparcia wyborczego ma

---

⁶⁴ R. Bieniada, *Socjaldemokratyczna Partia Niemiec (SPD)* [w:] K. A. Wojtaszczyk, *Partie..., op.cit.*, s. 61.

⁶⁵ *Ibidem*, s. 62.

⁶⁶ *Ibidem*.

także powstanie w 2007 roku partii Die Linke. Ostatnim sukcesem partii jest wybór w 2017 roku Franka-Waltera Steinmeiera na prezydenta Niemiec.

2.2.3 Freie Demokratische Partei (FDP) [Wolna Partia Demokratyczna]

FDP nigdy nie była partią masową. Pomimo tego odegrała bardzo istotną rolę w systemie politycznym RFN. Jej siła wynikała z równowagi pomiędzy dwiema Volkspartien czyli CDU i SPD. Duża elastyczność programowa oraz pragmatyzm pozwoliły partii swobodnie wchodzić w koalicje oraz zmieniać koalicjantów wedle własnego upodobania i przewidywanej koniunktury politycznej. Do końca lat 90 –tych alternatywą dla koalicji z FDP była jedynie *wielka koalicja*.

Partia została założona w 1948 roku w Berlinie. Prominentny działacz liberałów T. Heuss został pierwszym powojennym prezydentem RFN. Od 1949 do 1966 pozostaje wiernym koalicjantem Unii. Do zerwania współpracy dochodzi w wyniku nieporozumień dotyczących polityki podatkowej a także odmiennej wizji roli religii i jej obecności w przestrzeni publicznej⁶⁷.

Programowo przedstawia się jako liberalna partia ludzi postępowych z klasy średniej. Podkreśla znaczenie edukacji, praw obywatelskich, wolności. Jest zwolennikiem państwa prawa i nowoczesnej wolnorynkowej gospodarki.

W latach 70 –tych twarzą FDP zostaje H. Dietrich Genscher. W kolejnych rządach w koalicji z CDU pełni funkcję ministra spraw zagranicznych. Jest zwolennikiem polityki odprężenia pomiędzy wschodem i zachodem. Do jego zasług należy także uzyskanie międzynarodowej akceptacji dla zjednoczenia Niemiec.

Istotny wpływ na pozycję partii miało pojawienie się nowego ugrupowania – partii Zielonych.

W latach 90 – tych, dzięki szybkiemu zjednoczeniu ze wschodnioniemieckimi odpowiednikami, stała się pierwszą partią ogólnoniemiecką. Po sukcesach jakie odnotowała partia w wyborach do Bundestagu w 1990 roku (11%) stopniowo narastał wewnętrzny kryzys. Odnotowano także spadek poparcia wyborczego. Transformacja gospodarcza wschodnich landów gdzie FDP cieszyła się szczególnie wysokim poparciem okazała się dużo bardziej kosztowana i społecznie dotkliwa, niż wcześniej sądzono. Genscher po 18 latach rozstał się z funkcją przewodniczącego partii. Oddał także teki ministerialne.

W super roku wyborczym 1994 FDP uzyskała niespełna 6.9 % poparcia do Bundestagu. Słaby wynik był powodem zmian w kierownictwie partii. K. Kinkel zastąpił

---

⁶⁷ F. Decker, V. Neu (red.) *Handbuch... op.cit.*, s 270.

G. Westerwelle. Atutem nowego przewodniczącego była młodość i rozrywkowe usposobienie, czym bardzo szybko zaskarbił sobie uwagę mediów. Nowy program – *Zasady z Wiesbaden* partii opracowano dopiero w 1997 r. Dotychczasowe postulaty liberalne zostały uzupełnione o elementy solidaryzmu społecznego⁶⁸. Od 1998 partia pozostawała w opozycji. W 2009 roku zdobyła rekordowo wysokie poparcie – 14.6 % głosów i weszła w koalicję z Chadecją A. Merkel.

Spełnione marzenie o władzy szybko stało się przyczyną partyjnych niepowodzeń. Wszystko za sprawą światowego kryzysu ekonomicznego. Zła koniunktura gospodarcza uniemożliwiła liberałom realizację programu wyborczego. Obciążeniem dla partii stawał się też sam G. Westerwelle. Jako minister spraw zagranicznych był bardzo źle oceniany, co odbijało się na notowaniach partii. Po jego rezygnacji przewodniczącym partii został P. Rösler. Zmiana ta nie odwróciła negatywnego trendu. W wyborach w 2013 roku partia nie przekroczyła progu wyborczego i znalazła się pierwszy raz w swojej historii poza Bundestagiem.

Zadanie odbudowy pozycji partii otrzymał Ch. Linder. W Karlsruhe uchwalono nowy program polityczny. W kolejnej elekcji partia dostała się do parlamentu. Zwycięska CDU rozważała utworzenie koalicji z Liberałami i Zielonymi (koalicja Jamajska). Rozmowy koalicyjne zostały zerwane z inicjatywy FDP, przez co partia znalazła się w opozycji.

2.2.4 Bündnis 90/ Die Grüne [Sojusz 90/ Zieloni]

Bez przesady można powiedzieć, że Zieloni zaistnieli w Niemieckiej polityce jako dziecko cudu gospodarczego oraz rewolucji tożsamościowej końca lat 60-tych. Stali się wyrazicielami tych, którzy mając wszystko co potrzeba do szczęśliwego życia w sensie materialnym, zaczęli zwracać uwagę na to czego nie da się wyrazić pieniędzem (przejście od materializmu do posmaterializmu). Zrozumieli, że prawdziwa jakość życia oprócz szybkich samochodów potrzebuje także zieleni, czystego powietrza i wody. Innymi słowy partia stała się wyrazicielem postulatów nowych ruchów społecznych z lat 70-tych i początku 80-tych poprzedniego stulecia (ruch pacyfistyczny, ekologiczny, przeciwnicy energii atomowej).

Na tożsamość Zielonych oprócz proekologicznej orientacji składa się także pacyfizm oraz troska o prawa człowieka i obywatela⁶⁹.

---

⁶⁸ P. Kubiak, *op.cit.*, s. 156.

⁶⁹ M. G. Schmidt, *op.cit.*, s. 92.

Pierwszą próbą wyborczą Zielonych był nieudany start w wyborach do Europarlamentu w 1979 roku. Cztery lata później partia uzyskała 5.6 % głosów i dostała się do Bundestagu. W kolejnych wyborach w 1987 roku osiągnęli już 8.3 %. Po zjednoczeniu na wschodzie zawiązała się koalicja Sojusz 90/ Zieloni. We wschodnich landach uzyskała poparcie 6.2 %, dzięki czemu weszła do parlamentu. Ma za sobą udział w koalicji rządowej z SPD w latach 1998-2005. Dotychczas najwyższe poparcie partia zdobyła w 2009 roku zyskując 10,7 %⁷⁰. W ostatnich wyborach otrzymała 8.9 % głosów. Medialny rozdźwięk partia zyskiwała dzięki osobie Cema Özdemira, współprzewodniczącego partii w latach 2008-20018.

2.2.5 Die Linke [Lewica]

Lewica jest swoistym politycznym kameleonem. Żadna inna partia tak często nie zmieniała swojej nazwy i nie wchodziła w związki, sojusze z innymi partiami.

Partia jest spadkobierczynią SED (Socjalistyczna Partia Jedności). Po Upadku NRD partia nie została rozwiązana lecz przekształciła się w SED- PDS (Socjalistyczna Partia Jedności – Partia Demokratycznego Socjalizmu). W grudniowych wyborach w 1990 roku we wschodnich landach zdobyła 11.1 % głosów⁷¹. Początkowo wydawało się, że ze względu na swoją socjalistyczną przeszłość partia pozostanie w politycznej izolacji.

Tymczasem okazało się, że partia potrafi systematycznie zwiększać bazę wyborczą. *W 1990 roku w Turynii uzyskała w wyborach krajowych 9,7 procent głosów. Cztery lata później już 16,6 procent. Partii przybywało zwolenników i w 1999 roku zdobyli 21,3 a w pięć lat później - 26,2 procent głosów. Wyniki te udowodniły, że nie była to ani partia regionalna, ani tzw. partia protestu⁷².*

Na fali sprzeciwu wobec reform Schroedera powstała konkurencyjna partia WASG - Alternatywa Wyborcza Praca i Sprawiedliwość Społeczna. Jej obecność doprowadziła do rozbicia głosów lewicowych wyborców i wyhamowała dotychczasowe, wyborcze sukcesy PDS.

Zmiana nastąpiła w 2005 roku wraz z powołaniem Linkspartei, PDS, która dwa lata później zmieniła nazwę na Die Linke. W ostatnich wyborach partia zdobyła 9.2 % głosów.

Przyczyną sukcesu są trudy oraz niepowodzenia okresu transformacji i zjednoczenia. Wciąż zauważalne są różnice pomiędzy wschodnimi i zachodnimi landami Niemiec.

---

⁷⁰ P. Kubiak, *op.cit.*, s. 176.

⁷¹ Die Linke – spadkobierczyni SED [w:] <https://www.dw.com/pl/die-linke-spadkobierczyni-sed/a-3879122> (dostęp: 01.09.2018)

⁷² Ibidem.

Różnice dotyczą poziomu i jakości życia w tym zwłaszcza wysokości zarobków, emerytur, szans awansu zawodowego i społecznego. Ci którzy nie odnajdują się w często brutalnej kapitalistycznej rzeczywistości tęsknią za DDR. To zjawisko określa się jako ostalgia⁷³.

2.3 Ewolucja niemieckiego systemu partyjnego po 1989

Sytuacja, jaka zrodziła się po upadku muru berlińskiego i zjednoczeniu dwóch państw niemieckich, była zdarzeniem bez precedensu. Mieszkańców wschodnich i zachodnich Niemiec łączył język, przeszłość historyczna, poczucie przynależności do jednego narodu. Dzieliło 40 lat życia w dwóch odmiennych systemach politycznych społecznych i gospodarczych. Mieszkańcy Niemiec Zachodnich doświadczyli cudu gospodarczego, liberalnej demokracji, poszanowania praw i wolności obywatelskich, pluralizmu politycznego. Przyzwyczaili się do bardzo stabilnego systemu partyjnego zdominowanego przez dwie duże partie: chadecką koalicję CDU/CSU i SPD oraz dwóch mniejszych Liberalów i Zielonych (FDP i Die Grüne).

Niemcy Wschodnie były państwem autorytarnym z centralnie sterowaną niewydolną gospodarką. Życie polityczne było zdominowane przez Niemiecką Socjalistyczną Partię Jedności (SED). Debatę publiczną zastępowała wszechobecna propaganda, wolność słowa była ograniczona przez cenzurę i wszechobecną kontrolę służby bezpieczeństwa (Stasi)⁷⁴.

Zjednoczenie oznaczało przyłączenie landów wschodniemieckich do zachodnich wraz z akceptacją zachodniemieckiego modelu gospodarczego społecznego i politycznego. To samo dotyczyło partii politycznych. Powstała po rozwiązaniu SED przestrzeń została szybko zagospodarowana przez partie wywodzące się z RFN, które albo wchłonęły partie i ugrupowania dotychczas działające na terenie NRD lub też weszły z nimi w sojusz, czego przykładem są Zieloni (koalicja z Sojusz 90)⁷⁵.

Utrzymał się podział na prawicę i lewicę. Przestrzeń po prawej stronie została zagospodarowana przez CDU/CSU, zaś po drugiej stronie znalazły się SPD oraz Zieloni.

W początkach lat 90 *we wschodniej części ukształtował się system trzech średnich partii (CDU, SPD i PDS). W pierwszej dekadzie po zjednoczeniu Niemiec na wschodzie FDP i*

---

⁷³ Die Ostalgie [w:] <https://www.dw.com/de/die-ostalgie/a-16023375> (dostęp: 29.08.2018)

⁷⁴ K. H. Jarausch, *Po Hitlerze. Powrót Niemców do cywilizowanego świata 1945-1995*, Wydawnictwo Nauka i Innowacje, Poznań 2013, s. 371-374.

⁷⁵ A. Janik, *Ewolucja i cechy systemu partyjnego RFN po zjednoczeniu*, „Niemcoznawstwo“ nr 19, Wrocław 2011 s. 75.

Zieloni zdobywali marginalne poparcie w wyborach federalnych oraz do parlamentów związkowych⁷⁶.

Cykl życia demokracji parlamentarnej wyznaczają wybory. Sposoby analizy sceny politycznej mogą być różne. Dla dalszych rozważań punktem odniesienia uczynią osobę kanclerza. Innymi słowy punkt ciężkości analizy położony zostanie na wyborach do Bundestagu oraz osobie kanclerza i jego zapleczu politycznym. Uwaga zostanie zwrócona także na okoliczności, które sprawiły, że dana partia polityczna i jej lider zyskiwały lub traciły poparcie wyborcze co skutkowało alternacją władzy.

Od zjednoczenia w 1990 roku do chwili obecnej RFN miała tylko trzech kanclerzy: H. Kohla (CDU) G. Schrödera (SPD) oraz A. Merkel. W tabeli nr 3 zamieszczono zestawienie gabinetów i koalicji rządowych, jakie zostały utworzone w wyniku kolejnych elekcji do 2017 roku.

Tabela 3 Lista gabinetów i koalicji rządowych w RFN w latach 1991 -2017

Gabinet	Daty urzędowania	Kanclerz	Wicekanclerz	Partie koalicyjne
Kohl IV	I 1991-X 1994	H. Hohl (CDU)	H. D. Genscher (FDP) do V 1992, J. Möllermann (FDP) do I 1993 K. Kinkel (FDP)	CDU/CSU FDP
Kohl V	X 1994 –X 1998	H. Hohl (CDU)	K. Kinkel (FDP)	CDU/CSU FDP
Schröder I	X 1998– X 2002	G. Schröder (SPD)	J. Fischer (90-Zieloni)	SPD - Zieloni
Schröder II	X 2002 –XI 2005	G. Schröder (SPD)	J. Fischer (90- Zieloni)	SPD Zieloni
Merkel I	XI 2005- X 2009	A. Merkel	F. Münterfering (SPD), do XI 2007 F. W. Steinmeier (SPD)	CDU/CSU SPD
Merkel II	X 2009 –XII 2013	A. Merkel	G. Westerwelle (FDP), do V 2011, P. Rösler (FDP)	CDU/CSU FDP
Merkel III	X 2013 – III 2018	A. Merkel	S. Gabriel (SPD)	CDU/CSU SPD
Merkel IV	III 2018	A. Merkel	O. Scholz (SPD)	CDU/ CSU SPD

*Źródło: P.Kubiak, *op.cit.*, s. 246.

⁷⁶ Ibidem, s. 76.

J. M. Dostal podkreśla, że na historię polityczną Niemiec po zjednoczeniu największy wpływ miały trzy wydarzenia: reforma Herz IV, kryzys ekonomiczny z 2008 roku oraz decyzja podjęta przez A. Merkel o otwarciu niemieckich granic dla imigrantów⁷⁷. W istocie wydarzenia te miały także wpływ na przemiany w obrębie systemu partyjnego. Były momentami wejścia nowych ugrupowań na scenę polityczną.

O tym, że zjednoczenie Niemiec nie spowodowało wielkich zmian w systemie partyjnym świadczą pierwsze ogólnoniemieckie wybory z 1990 roku. W ich wyniku utrzymała się będąca u steru rządów koalicja chadecji z FDP. Socjaliści pozostali główną partią opozycyjną.

Sytuacja taka utrzymała się do 1998 roku. W wyniku wyborów SPD i Zieloni zdobyli łącznie 47,8 głosów zaś chadecy i liberałowie 41,3⁷⁸.

Utworzony po wyborach rząd H. Kohla cieszył się dużym poparciem społecznym i stabilną większością w parlamencie. Kohl określany mianem kanclerza zjednoczenia piastował swój urząd aż do roku 1998. U progu zjednoczenia do zjednoczenia obiecał mieszkańcom wschodnich Niemiec *kwitnące krajobrazy*. Było to nawiązanie do bogactwa zachodnich Niemiec. Szybko jednak zamiast *kwitnących krajobrazów* pojawiło się bezrobocie i nieznana wcześniej bieda. Autorytet kanclerza zaczął podupadać. Sprawując urząd przez 16 lat nie zauważył też jak bardzo zmieniła się polityka i sposób jej uprawiania. Jego sposób bycia, salonowa nieporadność i arogancja były pożywką dla komercyjnych mediów szukających sensacji⁷⁹.

CDU/CSU przegrała wybory. Partia pogrążyła się w kryzysie. Wewnętrzne spory zaogniła ujawniona rok po wyborach *afery czarnych kont*⁸⁰.

Nową koalicję utworzyło SPD i Zieloni. Kanclerzem został charyzmatyczny G. Schröder. U władzy utrzymał się przez niepełne dwie kadencje. Jego rządy upłynęły pod znakiem dynamicznych przeobrażeń społecznych i gruntownych reform. Podjęte reformy były niezbędne, by wyciągnąć Niemiecką gospodarkę z kryzysu, który był efektem zbyt wysokich kosztów zjednoczenia. Wejście SPD w koalicję z Zielonymi przełamało dotychczasowy schemat zawierania koalicji.

---

⁷⁷ J. M. Dostal, *The German Federal Election of 2017: How the Wedge Issue of Refugees and Migration Took the shine off Chancellor Merkel and Transformed the Party System*, s. 590-591.

⁷⁸ A. Janik, *op.cit.*, s. 77.

⁷⁹ B. T. Wieliński, *Mówili o nim kanclerz zjednoczenia* [w:] <http://wyborcza.pl/7,75399,21970002,helmut-kohl-nie-zyje-mowili-o-nim-kanclerz-zjednoczenia.html> (dostęp: 02.09.2018)

⁸⁰ Ibidem.

Do 1998 w Niemczech funkcjonował typowy system dwu i półpartyjny. Cechą dystynktywną tego układu było zdominowanie sceny politycznej przez dwie wielkie partie ludowe (Volkspartei) cieszące się dużym w miarę stałym poparciem wyborczym. Partie te aspirowały do roli partii ogólnonarodowych zdolnych do reprezentacji interesów ogólnospołecznych (partie typu catch all). Istotną rolę w tym układzie odgrywała FDP będąca tzw. języczkiem uwagi. Partia ta posiadała dużą relewancję. Była zdolna wejść w koalicję zarówno z socjalistami jak i z chadekami. Można powiedzieć, że w zasadzie to właśnie FDP rozstrzygała, poprzez wybór koalicjanta o tym, która partia przejmie ster rządów. Utrwalona konstelacja partii politycznych czyniła system partyjny stabilnym i przewidywalnym. Zapewniała dużą trwałość gabinetów⁸¹.

Innymi słowy otwarcie na Zielonych sprawiło, że w dotychczasowy system dwu i półpartyjny zmienił się w system oparty na dwóch blokach politycznych, który można także określić systemem umiarkowanego pluralizmu. Pierwszy blok, nazwijmy go lewicowym, tworzyło SPD + Zieloni. Drugi nazywany mieszczańskim CDU/ CSU wraz z FDP⁸².

Symbolem rozpoczętej w 2002 roku drugiej kadencji Schrödera była reforma systemu zabezpieczenia społecznego znana jako Herz IV. Celem reformy było obniżenie stałych kosztów budżetowych oraz likwidacja złych przyzwyczajęń wynikających z lukratywnego modelu socjalnego. Chodziło o to, by bardziej opłacało się iść do pracy, niż siedzieć na zasiłku dla bezrobotnych. Zmieniono także sposób waloryzacji rent i emerytur. Dotychczas wysokość emerytur była ściśle powiązana ze wzrostem PKB. Koszty zjednoczenia oraz ujemny przyrost demograficzny (starzenie się społeczeństwa, odwrócona piramida wieku) sprawiły, że system emerytalny był coraz mniej wydolny a w dłuższej perspektywie groziła mu zapaść. Wprowadzone reformy były niezbędne. Dlatego spotkały się z poparciem będącej w opozycji CDU/CSU. Niemniej jednak kiepska kampania informacyjna dotycząca wprowadzanych reform, niewystarczające konsultacje społeczne, pogarszająca się sytuacja gospodarcza sprawiły, że notowania rządu oraz SPD radykalnie spadły. Partia straciła prawie połowę swoich dotychczasowych wyborców (około 10 mln).

18 września 2005 roku odbyły się przedterminowe wybory. Ich wynik okazał się rozczarowaniem dla dużych partii politycznych. Uzyskane wyniki nie pozwoliły na utworzenie koalicji w znanym i sprawdzonym wcześniej układzie Socjaliści – Zieloni lub Chadeacy – Liberałowie. Sukcesem okazał się wynik dawnej PDS, która w wyborach

---

⁸¹ J. Miecznikowska, *Wybory 2009 do Bundestagu – analiza zmian w federalnym systemie partyjnym RFN*, „Studia Politologiczne”, 2010, s. 42.43.

⁸² *Ibidem*, s. 43.

wystartowała pod nowym szyldem jako Partia Lewicy w koalicji z Alternatywą Wyborczą Praca i Sprawiedliwość Społeczna (WASAG)⁸³. Partie te wyraźnie krytykowały politykę rządu Schrödera a zwłaszcza program Agenda 2010.

Zdobyte przez Partie lewicy poparcie zdystansowało partie Zielonych i uniemożliwiło tworzenie koalicji minimalnie zwycięskiej. Jednocześnie okazało się, że pomimo dobrego wyboru wyborczego (8.7% poparcia) Lewica nie jest partią relewantną, gdyż żadna inna partia nie chciała utworzyć z nią koalicji rządowej. Miejsca w parlamencie dzieliło pięć partii politycznych *o niewielkim dystansie ideologicznym pozostających w bipolarnej konfiguracji koalicyjnej*⁸⁴. Pomimo tego jedynym rozwiązaniem było utworzenie tzw. wielkiej koalicji⁸⁵ (CDU/CSU-SPD) z A. Merkel jako kanclerzem.

W trakcie pierwszej kadencji Merkel Niemcy objęły także przewodnictwo w Radzie Unii Europejskiej. Punkt ciężkości niemieckiej prezydencji sprowadzał się do reformy instytucjonalnej wspólnoty i przyjęcia traktatu z Lizbony. W tym okresie Merkel rozpoczęła budowę swojej przywódczej roli w Europie. Dała się poznać jako świetny organizator, wytrwały negocjator. Swoich oponentów tak w Niemczech jak i na europejskich salonach zaskakiwała ogromną wiedzą fachową z różnych dziedzin.

Wybory w 2009 roku odbyły się w okolicznościach sprzyjających małym partiom politycznym. Rosło niezadowolenie społeczne powodowane wzrostem podatków, ograniczeniem polityki socjalnej, a także reformą systemu emerytalnego. Dodatkowo wzrastało napięcie i poczucie niepewności powodowane trwającym od 2008 roku kryzysem ekonomicznym. Pogarszająca się sytuacja społeczno-ekonomiczna sprzyjała partiom oferującą zmianę dotychczasowego kursu. Zarówno liberalna FDP jak i Die Linke obiecywały obniżenie podatków oraz kontestowały potrzebę podniesienie wieku emerytalnego.

Socjaliści uzyskawszy zaledwie 23% poparcia po raz pierwszy od 1998 roku znaleźli się w opozycji. Był to najgorszy wynik wyborczy jaki partia ta uzyskała w swojej dotychczasowej historii (utrata 1/3 elektoratu). Rok 2009 okazał się sukcesem partii małych pozostających dotychczas w opozycji wobec wielkiej koalicji: FDP uzyskała 14, 6 % głosów, Die Linke 11,9 % Zieloni 10.7%⁸⁶.

---

⁸³ P. Kubiak, *Przemiany w obrębie niemieckiego systemu partyjnego po 2009 roku*, [w:] E. Kuczyński, M. Tomczak (red.) *Polityka-kultura-społeczeństwo. Niemcy, Austria, Szwajcaria w pierwszej dekadzie XXI wieku*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2013, s. 49.

⁸⁴ J. Miecznikowska, *Wybory 2009...*, *op.cit.*, s. 43.

⁸⁵ Pierwsza wielka koalicja funkcjonowała w latach 1966 – 1969. Kanclerzem był K. G. Kiesinger.

⁸⁶ P. Kubiak, *Przemiany ... op.cit.*, s. 51.

Wybory z 2009 roku miały charakter wyjątkowy. W ich wyniku zaznaczyły się wyraźne zmiany w systemie partyjnym RFN. Po pierwsze utrwalił się system pięciopartyjny. Po drugie podważona została dominacja tzw. Volkspartien czyli CDU/CSU oraz SPD. Powstała silna konkurencja wobec SPD po lewej stronie sceny politycznej.

Po 11 latach nieobecności do ław rządowych ze swoim sprawdzonym partnerem CDU/SCU powróciła FDP. W opozycji znalazły się wszystkie partie lewicowe obecne w parlamencie: SPD, Die Grüne, Die Linke, Kanclerzem pozostała A. Merkel. Koalicja była zdominowana przez chadeków. Liberałowie chcąc wytrwać w koalicji rezygnowali z większości wyborczych obietnic, w tym zwłaszcza postulatu obniżenia podatków. Partia stopniowo traciła poparcie społeczne. Ujawniły się także konflikty w obrębie przywództwa partyjnego co dodatkowo ją osłabiło.

W 2013 przełamane zostały dotychczasowe schematy myślenia dotyczące systemu partyjnego w Niemczech. Pokazały, że teza o zamrożeniu systemu politycznego winna ulec weryfikacji. Pierwszym zdziwieniem była porażka wyborcza FDP. Partia ta pierwszy raz od 1989 nie przekroczyła 5 % progu wyborczego i nie weszła do parlamentu. SPD nie udało się poszerzyć bazy wyborczej, co sytuowało ją w roli partii koalicyjnej bez możliwości przejęcia wiodącej roli w systemie partyjnym. Jednak największym zaskoczeniem był wynik uzyskany przez AfD – 4.7 procent głosów. Wynik ten pokazał, że tworzy się miejsce dla nowej siły politycznej, jest pewna przestrzeń do zagospodarowania.

Niespełna cztery lata wcześniej w wyborach z 2009 CDU/SCU oraz SPD zdobyły łącznie 56.8 % wszystkich głosów. W tych samych wyborach udział głosów oddanych na małe partie wynosił 43.3 procent i był najwyższy od momentu powstania RFN. Elekcja do Bundestagu XVIII kadencji przyniosła partiom wielkiej koalicji łącznie poparcie wysokości 67.2 procent. Poparcie dla małych partii spadło. Żadna nie zdobyła poparcia powyżej 8.6 a tylko dwie weszły do parlamentu⁸⁷.

Koalicja CDU/CSU odnotowała najlepszy wynik w swojej historii. Zabrakło jej niespełna 5 mandatów, by móc rządzić samodzielnie. Na tak dobry wynik złożyło się kilka powodów. Sytuacja gospodarcza Niemiec w 2013 roku była znakomita. A. Merkel uchodziła za najbardziej wpływową kobietę, jeśli nie na świecie, to z pewnością w Unii Europejskiej. Szczególną popularność przynosiła pani Kanclerz polityka zagraniczna. Dodatkowo program koalicyjnej SPD uległ radykalizacji, co miało pomóc w odzyskaniu

---

⁸⁷ D. F. Patton, *Small Parties and the 2013 Bundestag Election. End of the Upward Trend?* „German Politics and Society”, 2014, Vol. 32, No 3 s. 27.

lewicowych wyborców. W konsekwencji CDU/CSU odniosła wielki sukces wyborczy, zaś partiom małym nie udało się utrzymać poparcia wyborczego z 2009 roku.

Do 2013 roku w Niemczech panował podzielany przez wszystkich konsensus oraz narracja dotycząca waluty euro oraz integracji europejskiej. Wiodące siły polityczne oraz media były zgodne co do tego, że integracja europejska jest dla Niemiec korzystna i niezbędna dla dalszego rozwoju kraju

AfD wyłamała się z gorsetu poprawności politycznej. Przekaz był jasny: integracja europejska potrzebuje nowych architektów. Sama w sobie nie jest zła ale wymaga naprawy, korekty. Największym złem, hamulcem niemieckiej gospodarki jest wspólna waluta euro. Należy albo przywrócić silną niemiecką markę albo podzielić strefę euro na dwie mniejsze unie walutowe skupiające państwa o zbliżonym potencjale ekonomicznym. Zaletą narracji zaproponowanej przez AfD była jej prostota. Kolejna osoba lidera a raczej liderów AfD, która w początkowej fazie istnienia była określana mianem partii profesorów. Krytykę strefy euro wypowiadali profesorowie ekonomii a więc osoby, które z założenia wiedzą o czym mówią.

Widząc zachodzące zmiany wypadało zapytać czy sukces AfD jest początkiem nowej partii politycznej, która na trwałe wejdzie do krajobrazu niemieckiej polityki czy też jest to raczej jednorazowy sukces, wynik wyborczych emocji ale nie postaw i ugruntowanych przekonań wyborców (problematyką ta zostanie poruszona w kolejnym rozdziale). Drugie pytanie dotyczyło sytuacji liberałów i ich szansy na powrót do parlamentu w następnej elekcji.

17 XII 2013 po raz trzeci stanowisko kanclerza objęła A. Merkel. Zapleczem politycznym dla rządu również po raz trzeci w historii RFN była wielka koalicja⁸⁸. Trzecia kadencja Merkel została zdeterminowana przez kryzys migracyjny oraz nieprzemyślaną decyzję o otwarciu niemieckiej granicy dla migrantów (*Grenzöffnung für Flüchtlinge*)⁸⁹. Decyzję tę wymusił niespodziewany masowy napływ migrantów do Europy, który skumulował się na granicy Węgierskiej. Węgry nie były w stanie oraz nie chciały przyjąć migrantów, co skłoniło Kanclerz Merkel do wydania nieprzemyślanej decyzji, której medialną popularność spowodował slogan *Wir schaffen das*. Wobec podjętej decyzji można sformułować wiele zarzutów: po pierwsze czy ta decyzja w ogóle mogła być podjęta

---

⁸⁸ J. Trojan, *Wielka koalicja – zwycięstwo wyborcze Chadeków szansą dla niemieckiej Socjaldemokracji?*, „Niemcoznawstwo” nr 22, Wrocław 2014, s. 125.

⁸⁹ Zob. R. Alexander, *Angela Merkel i kryzys migracyjny. Dzień po dniu*, Teologia Polityczna, Warszawa 2017.

samodzielnie przez panią kanclerz bez konsultacji z rządem i parlamentem, jaka była podstawa prawna decyzji, co rozumiemy poprzez pojęcie uchodźca oraz imigranta, kto poniesie koszty tej decyzji, czy można było podjąć taką decyzję bez konsultacji z innymi państwami Unii Europejskiej, czy decyzja ta nie była przekroczeniem uprawnień⁹⁰.

Ujawniły się kolejne zmiany w obrębie systemu partyjnego, który z każdą elekcją coraz trudniej jest wpisać w dotychczas obowiązujące i znane ramy teoretyczne i typologie systemów partyjnych. Najłatwiej stwierdzić, że po wyborach z 2013 roku mamy do czynienia z układem 4+2. AfD i FDP i niewiele brakło by przekroczyć próg wyborczy. Dalszy rozwój systemu partyjnego zależy więc od zdolności mobilizacyjnych tych dwóch partii⁹¹.

AFD wykazała się szczególną zdolnością kształtowania debaty publicznej oraz pozyskiwania elektoratu, co potwierdziły wybory w 2017 roku. W ich wyniku uzyskała 12.5 % głosów⁹².

Podsumowując *„system partyjny Niemiec przez długie dziesięciolecia charakteryzował się względną stabilnością i przewidywalnością. Tłumaczy to nadal aktualna teza o <upolitycznionej strukturze społecznej>. Opiera się ona na założeniu, że zachowania wyborcze obywateli determinowane są przez ich przynależność do określonych grup społecznych bądź wyznaniowych. O specyfice <upolitycznionej struktury wyborczej> decyduje głównie stopień ponadproporcjonalnego poparcia dla danej partii politycznej w określonej grupie społecznej”*⁹³. Kolejne elekcje ujawniły spadek politycznego znaczenia podziałów socjopatycznych, co spowodowało zmianę wzorów rywalizacji partyjnej w ramach systemu politycznego. System partyjny uległ stopniowej decentralizacji i pluralizacji.

---

⁹⁰ J. M. Dostal, *op.cit.*, s. 592.

⁹¹ P. Kubiak, *op.cit.*, s. 250.

⁹² Wahlanalysen [w:] <http://www.forschungsgruppe.de/Wahlen/Wahlanalysen/> (dostęp: 02.09.2018)

⁹³ A. Janik, *op.cit.*, s. 86.

Rozdział 3 Alternatywa dla Niemiec w niemieckim systemie partyjnym

AfD pojawiła się na niemieckiej scenie politycznej w 2013r. Przez liderów wiodących partii politycznych przyjęta została z dużą niechęcią. Początkowo wydawało się, że partia ta nie jest niczym innym niż politycznym folklorem, efemerydą, która zniknie tak samo szybko jak się pojawiła. Sondaż opinii a następnie wybory pokazały, że AfD posiada zdolność mobilizacyjną elektoratu na tyle silną by przekroczyć próg wyborczy. O potencjale wyborczym partii politycznych powinna decydować atrakcyjność programu oraz charyzma liderów politycznych. Niezwykle ważne są także okoliczności, w których nowa organizacja polityczna powstaje. W tym rozdziale poznamy genezę AfD a więc czynniki sytuacyjne, które umożliwiły powstanie zupełnie nowej partii politycznej. Następnie liderów partii oraz model przywództwa partyjnego. Rozważania zakończy analiza programu partii będąca próbą określenia rdzenia programowego a więc elementów, które pozostają niezmiennie i pozwolą określić polityczną tożsamość partii (przynależność do rodziny partii politycznych). Zaproponowana próba holistycznego spojrzenia na partię a więc równoległej analizy genezy, struktur, przywództwa partyjnego oraz programu uznaję za niezbędne aby określić stopień instytucjonalizacji partii oraz jej wyborczy i polityczny potencjał.

3.1 Geneza Alternatywy dla Niemiec

Koniunktura polityczna, która umożliwiła sukces AfD jest konsekwencją kryzysu ekonomicznego, który rozpoczął się w 2008 roku oraz kryzysu migracyjnego, którego kulminacja przypadła na 2015 rok. Bez wątplenia na sukces nowej partii wpływ ma zmiana pokoleniowa oraz przeobrażenia jakie zachodzą w obrębie kultury politycznej, mentalności czy wartości⁹⁴.

Bankructwo największego komercyjnego banku w Ameryce – Lehman Brothers było symbolicznym początkiem kryzysu finansowego z 2008 roku. Kolejne bankructwa obnażyły słabość rynków finansowych a zwłaszcza niedostateczność mechanizmów nadzoru i kontroli, które pozwoliły na spekulacje finansowe i operacje bez pokrycia (bańka finansowa).

Europejska gospodarka a zwłaszcza sektor bankowy jest silnie powiązany z gospodarką amerykańską. Perturbacje ekonomiczne za oceanem zachwiały równowagą w strefie euro. Innymi słowy kryzys w strefie euro został spowodowany nierównowagą

---

⁹⁴ M. Strzelecki, *Zamiast wstępu. O współczesnych partiach politycznych subiektywnych uwag kilka*, [w:] M. Winclawska, *Partie polityczne w początkach XXI w. Problemy rozwoju, organizacji i funkcjonowania*, Wydawnictwo Naukowe UMK, Toruń 2013, s. 10 – 17.

makroekonomiczną państw oraz nieodpowiedzialną polityką gospodarczą, która doprowadziła do niewydolności finansów publicznych w Grecji, Portugalii oraz Irlandii⁹⁵. Bankructwa kolejnych banków sprawiły, że agencje ratingowe zaczęły przyglądać się nie tylko bankom ale także państwom o wysokim poziomie zadłużenia. Audyt spowodował obniżenie ocen ratingowych, co owocowało wahaniami na rynkach walutowych, wstrzymaniem inwestycji oraz wzrostem kosztów obligacji skarbowych, co dotkliwie obciążało budżet państwa. Na jaw wyszły także księgowe machinacje Greckiego rządu, który ukrywał realny poziom zadłużenia państwa. Grecja stanęła na skraju bankructwa.

Początkowo rząd Niemiec był przeciwny wszelkim interwencjom w funkcjonowanie europejskiego rynku finansowego. Merkel obawiała się, że udzielenie pomocy jednemu z państw dotkniętych kryzysem wywoła lawinę roszczeń kolejnych znajdujących się w podobnej sytuacji (Grecja, Irlandia, Portugalia, Hiszpania, Włochy). W prasie pojawiły się spekulacje, że *największe państwo UE w pierwszej kolejności dbać będzie o interesy własnych podatników i nie pozwoli na żadne ustępstwa, które rujnowałyby zasady funkcjonowania unii walutowej*⁹⁶.

Przywódcy państw europejskich stanęli przed koniecznością ratowania strefy euro. Od samego początku nie było jasne jakie rozwiązanie będzie optymalne. Zwyciężyła strategia promowana przez Niemcy oraz Europejski Bank Centralny, którą w skrócie można określić mianem solidarnej Europy⁹⁷.

W maju 2010 r. Komisja Europejska wspólnie z Europejskim Bankiem Centralnym i Międzynarodowym Funduszem Walutowym podjęły decyzję o udzieleniu Grecji pożyczki w wysokości 110 mld euro celem ratowania greckiej gospodarki. Wiedziano, że udzielona pomoc jest nie wystarczająca. Przyznanie kolejnych transz pomocy finansowej uwarunkowane było wdrożeniem szeregu reform niezbędnych do przywrócenia stabilności gospodarczej w Grecji⁹⁸.

Bankructwo Grecji mogło bardzo silnie uderzyć w nadreńską gospodarkę. Pomoc dla kraju Homera było więc wynikiem realpolitik. Mając na uwadze niemieckie interesy (banki posiadały greckie obligacje o wartości ok 40 mld euro) przyjęła wraz z W. Schäuble rolę architekta nowej polityki gospodarczej w UE. Jak słusznie zauważa A. Visvizi *na postawę*

---

⁹⁵ M. A. Cichocki, *Kryzys strefy euro, co się stało ?* [w:] <https://www.teologiapolityczna.pl/marek-a-cichocki-kryzys-strefy-euro-co-sie-stalo-tpct-12-> (dostęp: 20.08.2018)

⁹⁶ B. Koszel, *Niemcy wobec greckiego kryzysu finansowego* (2009–2015), s. 8 [w:] <http://przeklad.amu.edu.pl/wp-content/uploads/2016/03/pp-2015-4-007.pdf> ((dostęp: 20.08.2018)

⁹⁷ *Ibidem*.

⁹⁸ International Monetary Found [w:] <http://www.imf.org/en/News/Articles/2015/09/14/01/49/pr10176>

polityczną Merkel, w tym także wobec Grecji, wpływ miało kilka czynników: (I) zobowiązania kanclerz wobec jej elektoratu i zaplecza partyjnego; (II) integralność prowadzenia polityki tożsama z respektowaniem reguł i zasad funkcjonowania UGW; (III) wymóg działania w myśl idei solidarności europejskiej; (IV) świadomość, że porażka, tj. nieumiejętność zapobieżenia Grexitu, uczyniłaby z Merkel polityczny symbol w podręcznikach historii⁹⁹.

Kanclerz Niemiec była obecna na okładkach niemal wszystkich gazet tak w kraju, jak i za granicą. Dla jednych była błogosławieństwem, matką Europy. Dla innych jej polityka szkodziła nie tylko Grecji, ale także Niemcom i całej Unii.

W debacie publicznej coraz częściej pojawiały się tematy dotychczas przemilczane, uznane za tabu, wykluczone poprzez poprawność polityczną. Tymczasem wraz z narastaniem kryzysu zaczęto pytać o przyszłość unii, ekonomiczne uzasadnienie wspólnej waluty¹⁰⁰, perspektywy gospodarki niemieckiej. Odrodziła się tęsknota za marką, którą utożsamiano z sukcesem gospodarczym i niezależnością. Medialna debata elektryzowała społeczeństwo. Dotychczasowy konsensus, w myśl którego jedyną słuszną drogą jest dalsze pogłębianie integracji europejskiej i ślepa wiara w jedność Europy, został zakwestionowany.

Oponentów prowadzonej polityki nie brakowało także w CDU. Jednym z nich był profesor ekonomii B. Lucke. W październiku 2010 roku powołał ThinkTank *Plenum Ekonomistów*¹⁰¹, mający dostarczać ekspertyz i analiz dotyczących kryzysu i bieżącej polityki gospodarczej strefy euro¹⁰². W przygotowywanych publikacjach oraz wystąpieniach członków organizacji przeważał głos krytyki wobec prowadzonej przez Merkel oraz niemieckie ministerstwo finansów polityki pomocowej wobec Grecji. W podobnym tonie wypowiadali się także przedstawiciele organizacji pracowniczych i społecznych by

---

⁹⁹ A. Vizvizi, *Niebezpieczne związki czyli Niemcy i Grecja w dobie kryzysu* [w:] http://fwpn.org.pl/assets/Publikacje/Biuletyn_Niemiecki/2015/Biuletyn_Niemiecki_58.pdf (dostęp: 20.08.2018)

¹⁰⁰ Partią która w latach 90 poprzedniego wieku próbowała budować swój kapitał polityczny na nastrojach ant europejskich był „Bund Freier Bürger” założone z inicjatywy M. Brunnera.

¹⁰¹ Plenum der Ökonomen [w:] http://www.thinktanknetworkresearch.net/wiki_ttni_en/index.php/Plenum_der_%C3%96konomen (dostęp: 04.09.2018)

¹⁰² A. Diliger, *Es gibt immer Alternativen* [w:] <https://alexanderdiliger.wordpress.com/2014/05/03/plenum-der-okonomen-auflosen/> (dostęp: 04.09.2018)

wymienić: „*Die Familienunternehmer – ASU*” czy „*Stiftung Familienunternechmen*”, „*Bundes der Steuerzahler*”, „*Bundesverbands der deutschen Industrie*”¹⁰³.

B. Lucke bardzo szybko dostrzegł w krytyce strefy euro potencjał mobilizacyjny. Była to bowiem polityczna nisza dotychczas niezagospodarowana przez żadną z wiodących partii politycznych.

Zjednoczył wokół siebie wyraziste postaci o zbliżonych poglądach. Wraz z K. Adamem zainicjował powstanie nowego ruchu politycznego o wymownej nazwie *Alternatywa dla Niemiec*. Zjazd założycielski odbył się 14 kwietnia 2013. Tym co łączyło entuzjastów nowej partii był eurosceptycyzm, krytyka strefy euro (postulat przywrócenia marki niemieckiej) oraz zniechęcenie, rozczarowanie rządami CDU/CSU. Już w momencie powstania założyciele wyraźnie podkreślali, że sprzeciwiają się establishmentowi i technokratom. Ci bowiem nie potrafią rzetelnie ocenić potrzeb ludu. W tabeli nr 4 przedstawiono stowarzyszenia i organizacje polityczne, które uchodzą za prekursorów AFD.

Tabela 4 Prekursorzy AFD

Rok	nazwa	założyciele
1994	Bund Freier Bürger	M. Brunner
2010	Plenum der Ökonomen	B. Lucke
2012	Bündnis Bürgerwille	H. Henkel, B. von Storch
2013	Wahlalternative 2013	K. Adam, A. Gauland, B. Lucke

*opracowanie własne na podstawie

3.2 Przywództwo polityczne i struktura partyjna w AFD

Sukces partii zależy nie tylko od atrakcyjności programu, koniunktury politycznej ale także od przywódców partyjnych i struktury organizacyjnej samej partii. Przymioty charakteru, charyzma, zdolności organizacyjne wraz z postępującą mediatyzacją i komercjalizacją polityki stają się coraz bardziej istotnymi czynnikami politycznego sukcesu¹⁰⁴.

Podczas pierwszego zjazdu partyjnego w gronie liderów ugrupowania znaleźli się: B. Lucke, K. Adam, F. Petry, zaś zastępcami rzeczników partii zostali A. Gauland, P. Casale,

¹⁰³ O. Niedermeier, *Der Aufstieg der Alternative für Deutschland*, „Revue d'Allemagne et des pays de langue allemande” t. 56 nr 1, 2014, s.233-234.

¹⁰⁴ J. J. Wiatr, *Przywództwo polityczne. Studium politologiczne*, WSH-E ŁÓDŹ, Łódź 2008, s.199 – 200.

R. Klaus. Towarzyszyło im prawie 1.200 osób¹⁰⁵. Wśród sympatyków i członków nowej partii znaleźli się także przedstawiciele Bündnis Bürgerwille oraz Wahlalternative 2013¹⁰⁶.

Do grona prominentnych działaczy partii zalicza się: prof. C. B. Blankart – ekonomistę, autora licznych publikacji nt. euro i długu publicznego państw europejskich, członka elitarnego Stowarzyszenia Mont Pelerin, a także H.O. Henkela, B. Höcke, A. Weidel, J. Meuthena, B. von Storch, A. Paul Hampel, A. Glaser, M. Pretzell, A. Poggenburg, G. Pazderski.

Początkowo skład osobowy partii robił na dziennikarzach, publicystach oraz komentatorach politycznych spore wrażenie. AfD przykuwała ogromną uwagę mediów. Zyskała etykietę „partii profesorskiej”¹⁰⁷. To nobilitujące określenie było jednak dalece mylące. Bowiem na zjazdach partyjnych można spotkać przedstawicieli wszystkich warstw społecznych. AfD zgromadziło pod swoim dachem zarówno profesorów jak i sprzątaczkę, tak ludzi sukcesu, przedsiębiorców, jak i bezrobotnych, zarówno ludzi młodych jak i w podeszłym wieku¹⁰⁸.

Inicjatorem powstania partii był B. Lucke. Ten ekonomista, wykładowca akademicki, ojciec piątki dzieci swój kapitał polityczny budował na sprzeciwie wobec polityki ekonomicznej A. Merkel i jej strategii radzenia sobie z kryzysem euro. Początkowo poparcia dla swoich poglądów szukał w CDU. Gdy to się nie udało w 2011 roku wystąpił z Unii Chrześcijańsko-Demokratycznej (CDU), by dwa lata później założyć nowe, własne ugrupowanie, czyli AfD¹⁰⁹.

Liderzy partyjni podczas pierwszej kampanii wyborczej okazali się jej dużym atutem. B. Lucke prezentował się jako człowiek wyważony oraz niezwykle kompetentny. Elokwentnie i ze swadą potrafił prezentować program partii oraz odpowiadać na zarzuty krytyków. Publicyści K. Adam i A. Gauland umiejętnie przyciągali zainteresowanie mediów co wpływało na wzrost popularności partii. Nie było dnia, by w niemieckiej prasie, telewizji, internecie nie mówiono o AfD.

---

¹⁰⁵ F. Knauß, *"Alternative für Deutschland" sammelt Anhänger* [w:]

<https://www.wiwo.de/politik/deutschland/anti-euro-partei-alternative-fuer-deutschland-sammelt-anhaenger/7916494.html> (dostęp: 12.07.2008)

¹⁰⁶ O. Niedermeier, *op.cit.*, s. 235.

¹⁰⁷ Wśród członków partii było 28 profesorów.

¹⁰⁸ Europas neue Anti-Parteien [w:] <https://www.zeit.de/politik/ausland/2013-05/protestparteien-europa-antieuro/seite-6> (dostęp: 12.07.2008)

¹⁰⁹ S. Sękowski, *Alternatywa dla Niemiec ?* [w:] <https://www.gosc.pl/doc/1521922.Alternatywa-dla-Niemiec> (dostęp: 12.07.2008)

Tym co zasługuje na szczególną uwagę jest czas w jakim udało się zbudować lokalne i centralne struktury partyjne. Trzeba podkreślić, że w tym zakresie liderzy partyjni wykazali się dużą sprawnością organizacyjną i sprytem. Jeszcze przed oficjalnym powołaniem partii do życia działały oddziały partyjne w pięciu landach. Jedenaście kolejnych powstało do końca maja 2013, co oznacza, że AfD ma swoje przedstawicielstwo w każdym z 16 landów. W rekordowym czasie rosła także liczba członków partii. W siedem tygodni od założenia było to już 10 000 osób. W pierwsze szeregi wyborcze AfD wystartowała dość stabilną i sprawną organizacyjnie strukturą, co było jedną z przyczyn wyborczego sukcesu¹¹⁰.

AFD nie jest partią spójną wewnątrznie¹¹¹. W chwili powstania najbardziej wyraźne były jej dwa skrzydła. Liberalne skupione wokół B. Lucke oraz konserwatywne na czele z F. Petry. Wyróżnia się także frakcje nacjonalistyczną na czele z A. Gaulndem¹¹².

Młodość podobnie jak Merkel Petry spędziła w NRD. Po upadku muru Berlińskiego przeniosła się na Zachód. Ma doktorat z chemii. W Lipsku prowadziła firmę produkującą przyjazne środowisku poliuretany, które sama opracowała i opatentowała. Karierę w bussinesie porzuciła na rzecz polityki, co tłumaczyła: *łączenie polityki, życia rodzinnego i biznesowego jest niemożliwe. Nie chcę, żeby dzieci mówiły potem, że nigdy nie było mnie w domu*¹¹³.

To właśnie ona przy wsparciu europosłanki B. von Storch, zastąpiła w 2015 roku Luckego na stanowisku przewodniczącego partii¹¹⁴. Lucke nie pogodził się ze swoją przegraną. Opuścił AfD i założył własne ugrupowanie¹¹⁵. Zwycięstwo lewicowego skrzydła w wewnątrzpartyjnych zmaganiach było wynikiem zmian nastrojów społecznych w Niemczech. Okazało się, że kwestie euro i kryzysu ekonomicznego mają coraz słabszy rezonans społeczny, co wymagało zmian w retoryce partii. Wraz z odejściem Luckego partię opuścił co 10 jej członek. Początkowo wydawało się, że partia nie przetrwa tego

---

¹¹⁰ K. Arzheimer, *The AfD... op.cit.*, s. 541.

¹¹¹ Oprócz wyróżnionych w tekście skrzydeł partii powstało w jej obrębie kilka mniejszych organizacji wewnętrznych skupiających członków partii o zbliżonych poglądach. Najważniejsze z nich to: Pforzheimer Kreis, Patriotische Plattform, Christen in der AfD, Der Flügel, Alternative Mitte.

¹¹² F. Decker, *Die Organisation der AfD*, [w:] <http://www.bpb.de/politik/grundfragen/parteien-in-deutschland/afd/273133/organisation> (dostęp: 01.09.2018)

¹¹³ M. Nowicki, *Czym jest Alternatywa dla Niemiec*, [w:] <http://www.newsweek.pl/swiat/polityka/czym-jest-alternatywa-dla-niemiec-skrajna-prawica-trzecia-sila-w-bundestagu,artykuly,416506,1.html> (dostęp: 01.09.2018)

¹¹⁴ Alternatywa dla Niemiec - AfD - Członkowie, liderzy, sondaże [w:] <https://wiadomosci.wp.pl/alternatywa-dla-niemiec-afd-6146567291106945c> (dostęp: 01.09.2018)

¹¹⁵ Liberal-Konservative Reformer - Die Eurokritiker (kurz LKR, bis November 2016 Allianz für Fortschritt und Aufbruch).

organizacyjnego i politycznego kryzysu. Na stanowisku przewodniczącej Petry utrzymała się do zakończonych sukcesem wyborów parlamentarnych z 2017 roku. Tuż po wyborach opuściła frakcję parlamentarną a następnie partię. Swoje odejście tłumaczyła nadmierną radykalizacją partii. Jej zdaniem nacjonalistyczne hasła szkodzą AfD i odebrały jej znaczną część wyborców¹¹⁶. Miejsce F. Petry na stanowisku przewodniczącej zajął tandem J. Meuthen, A. Gauland.

Od swojego powstania w ciągu niespełna 4 lat AfD miała trzech przewodniczących. Każda zmiana była wynikiem konfliktu wewnętrznego oraz owocowała przeobrażeniami w obrębie programu i tożsamości partii. Można powiedzieć, że charakter ideowy partii jest zależny od tego kto aktualnie steruje partią i jakie ma poglądy. Częsta rotacja w obrębie przywództwa pokazuje, że AfD jest niezwykle podatna na zmiany nastrojów społecznych i trendów politycznych. Przejęcie władzy w partii przez skrzydło konserwatywno-prawicowe pozwala także wnioskować, że partia staje się coraz bardziej radykalna.

Niestabilność przywództwa wynika z faktu, że od samego początku chcąc pokazać możliwie szerokie spektrum ideologiczne, wewnętrzną demokrację oraz otwartość na czele partii stało trzech a następnie dwóch przewodniczących. Jest to rozwiązanie znane z innych partii, by wymienić Zielonych i Lewicę. Konsekwencją pluralistycznego przywództwa jest jednak jego wewnętrzna słabość wynikająca z tarć i różnic w poglądach.

3.3 Program polityczny AfD

Na stronie internetowej AfD zamieszczone są następujące dokumenty programowe: *Programm für Deutschland. Das Grundsatzprogramm der Alternative für Deutschland*¹¹⁷ oraz *Programm für Deutschland. Wahlprogramm der Alternative für Deutschland für die Wahl zum Deutschen Bundestag am 24. September 2017*¹¹⁸ przyjęty podczas zjazdu partyjnego w Kolonii 22- 23.04.2017r.

Pierwszy dokument dostępny jest w dwóch wersjach: pełnej oraz skróconej. Wersja pełna dostępna jest także w języku angielskim, francuskim, hiszpańskim oraz czeskim. Liczy 95 stron. Został przyjęty podczas zjazdu partyjnego w Stuttgarcie, który odbył się w dniach 30.04-01.05.2016 r. Składa się z preambuły oraz 14 rozdziałów¹¹⁹. Dotyczą one:

---

¹¹⁶ Rozłam w AfD. Założycielka partii zostanie niezależną parlamentarzystką [w:] <https://wiadomosci.wp.pl/rozlam-w-afd-zalozycielka-partii-zostanie-niezalezna-parlamentarzystka-6169945934006401a> (dostęp: 01.09.2018)

¹¹⁷ Unser Grundsatzprogramm für Deutschland [w:] <https://www.afd.de/grundsatzprogramm/> (11.08.2018)

¹¹⁸ Programm Bundestagswahl 2017 [w:] <https://www.afd.de/wahlprogramm/> (11.08.2018)

¹¹⁹ Dla porównania program CDU liczy 123 strony , zaś program SPD liczy 79 stron.

demokracji i wartości podstawowych, Europy i euro, bezpieczeństwa wewnętrznego i sprawiedliwości, polityki zagranicznej i bezpieczeństwa, rynku pracy i polityki społecznej, rodziny i dzieci, kultury języka i tożsamości, szkoły szkolnictwa wyższego i badań naukowych, migracji integracji i azylu, gospodarki i ochrony praw własności, finansów i podatków, polityki energetycznej, natury i ochrony środowiska, rolnictwa, infrastruktury, mieszkań i transportu. Zagadnienia oraz ich kolejność wskazują na priorytety. Najważniejsze miejsce w programie zajmują zatem kwestie demokracji i praw podstawowych a także euro i integracji europejskiej. Tak rozbudowany program świadczy o tym, że w toku ewolucji AfD dojrzała programowo i przestała być partią jednej kwestii umieszczając w swoim programie stanowiska dotyczące wszystkich najważniejszych dziedzin polityki.

Preambuła jest manifestem tożsamościowym partii. Dlatego warto poświęcić jej szczególną uwagę. Tytuł brzmi *Mut zu Deutschland. Freie Bürger, keine Untertanen*. Następnie zamieszczone jest swoiste credo charakteryzujące partię oraz jej członków:

*Wir sind Liberale und Konservative. Wir sind freie Bürger unseres Landes. Wir sind überzeugte Demokraten*¹²⁰. Podstawowym celem działania partii jest bycie prawdziwą alternatywą wobec bieżącej polityki. Alternatywa jest niezbędna ponieważ zdaniem AfD w Niemczech łamane są ustawy, nastąpił upadek państwa prawa, prowadzona jest błędna nieracjonalna polityka gospodarcza. Dlatego właśnie potrzebna jest alternatywa, która wynika z negatywnej oceny bieżącej polityki oraz postuluje jej radykalną zmianę. Innymi słowy można powiedzieć, że partia pretenduje do roli sanacji, która chce oczyścić i uzdrowić niemiecką politykę: *Wir setzen uns mit ganzer Kraft dafür ein, unser Land im Geist von Freiheit und Demokratie grundlegend zu erneuern und eben diesen Prinzipien wieder Geltung zu verschaffen. Wir sind offen gegenüber der Welt, wollen aber Deutsche sein und bleiben. Wir wollen die Würde des Menschen, die Familie mit Kindern, unsere abendländische christliche Kultur, unsere Sprache und Tradition in einem friedlichen, demokratischen und souveränen Nationalstaat des deutschen Volkes dauerhaft erhalten*¹²¹.

Jak wynika z programu wraz z przyjęciem traktatów z Schengen, Maastricht oraz Lizbony suwerenność narodowa stała się fikcją. Stopniowo wraz z postępującą integracją Niemcy utracili zdolność niezależnego decydowania o samych sobie. Winę za ten stan rzeczy ponoszą partie polityczne. Dbając o własne interesy, podejmując coraz bardziej

---

¹²⁰ AfD Grundsatzprogramm für Deutschland, s. 6 [w:] https://www.afd.de/wp-content/uploads/sites/111/2018/01/Programm_AfD_Online-PDF_150616.pdf (dostęp: 24.08.2018)

¹²¹ Ibidem.

profesjonalne działania partii stały się zamkniętymi kastami, odwróciły się od ludu. Rozwiązaniem zaistniałej sytuacji ma być ukrócenie partyjniactwa oddanie władzy suwerenowi, zwiększenie jego roli w podejmowaniu decyzji poprzez upowszechnienie demokracji bezpośredniej na wzór szwajcarski. Co więcej, potrzebna jest zmiana logiki funkcjonowania państwa i jego relacji z obywatelem. To państwo i jego instytucje mają służyć obywatelowi a nie obywatele państwu. Urzeczywistnienie tego postulatu wymaga w pierwszej kolejności zmiany architektury władzy przede wszystkim poprzez urzeczywistnienie zasady podziału władzy poprzez jej zupełną separację. Niedopuszczalna jest sytuacja, w której parlamentarzyści a więc członkowie władzy ustawodawczej pełnią funkcje ministerialne a więc stają się częścią władzy wykonawczej. Taka sytuacja prowadzi do patologii władzy¹²².

Trudno wyobrazić sobie, by zmiany w obrębie systemu władzy nastąpiły bez reformy systemu wyborczego. Potrzebna jest zmiana sposobu wyboru prezydenta, systemu finansowania partii oraz tworzenia list wyborczych. Prezydenta powinien wybierać bezpośrednio suweren. Prezydent będąc głową państwa powinien być wyrazicielem woli narodu, suwerena. Pośredni wybór będący wynikiem negocjacji i układów pomiędzy poszczególnymi partiami uzależnia ten urząd od układu sił politycznych, co korumpuje urząd prezydenta.

W zakresie wyborów AfD proponuje zmianę sposobu formułowania list wyborczych. Mandat wyborczy powinien być wolny. Z kolei wyborcy powinni mieć prawo dowolnie kształtować listy wyborcze poprzez wykreślanie nazwisk kandydatów którzy ich zdaniem nie powinni być wybrani. Powinna także istnieć możliwość dopisania kandydatów¹²³.

Niezwykła siła partii polityczny oraz zabetonowanie systemu partyjnego jest pośrednim efektem sposobu finansowania partii. Dotacje budżetowe powinny być znacząco ograniczone. Finanse partii powinny być transparentne i poddane rzetelnej kontroli. Polityka nie powinna być bussinesem, sposobem ma życie lecz służbą. To także powód, by zmniejszyć liczbę miejsc w Bundestagu do 471¹²⁴.

Rozdział drugi programu został poświęcony Europie oraz Euro. Jak stanowi program Unia wymaga gruntownej przebudowy. W procesie integracji europejskiej stopniowo ograniczona została suwerenność państw narodowych. Jej największym mankamentem jest brak demokratycznej kontroli nad przerośniętą i hermetyczną biurokracją. Kompetencje

---

¹²² Ibidem.

¹²³ Ibidem s. 11.

¹²⁴ Ibidem, s. 12.

przekazane instytucjom unijnym powinny zostać zwrócone państwu narodowym. Te dużo lepiej wiedzą jakie są potrzeby ich obywateli niż odległa Bruksela. Zasada subsydiarności powinna być naczelną zasadą podziału kompetencji między instytucjami. Władza powinna być jak najbliżej obywateli.

Wprowadzenie euro było projektem politycznym nie ekonomicznym. Oparte zostało na błędnych przesłankach pomimo silnej krytyki i sprzeciwu wielu ekonomistów. Wspólna waluta urosła do rangi niepodważalnego dogmatu. Niemniej jednak zamiast korzyści przynosi szkody w postaci wzrostu zadłużenia i osłabienia gospodarek narodowych. AfD postuluje opuszczenie strefy euro. Decyzja co do przyszłości wspólnej waluty powinna być rozstrzygnięta w referendum¹²⁵.

Akcenty konserwatywne programu dostrzegane są w propozycjach dotyczących polityki rodzinnej. Proponuje wsparcie rodzin wielodzietnych, poprzez ulgi podatkowe i wsparcie socjalne zwłaszcza dla matek samotnie wychowujących dzieci. Stojąc po stronie tradycyjnej rodziny opartej na wartościach krytykuje ideologię gender, związki partnerskie, równouprawnienie płci, aborcję oraz feminizm¹²⁶.

Jednym z największych wyzwań dla Niemiec jest Islam. Religia ta i jej wyznawcy stanowią zagrożenie dla bezpieczeństwa, kultury oraz tożsamości. Islam nie jest częścią Niemiec, dlatego zewnątrz symbole przynależności do islamu powinny zniknąć z przestrzeni publicznej. Temu ma służyć zakaz zasłaniania twarzy przez kobiety, zakaz noszenia burki, budowy minaretów, nawoływania muezina i uboju rytualnego. Organizacje muzułmańskie nadal nie powinny otrzymywać statusu osoby prawnej prawa publicznego. Cechą państwa demokratycznego jest swoboda wypowiedzi oraz wyrażania krytyki. Otwarta krytyka islamu także powinna być dopuszczalna¹²⁷.

Wiele ciekawych propozycji AfD dotyczy polityki zagranicznej i bezpieczeństwa. Po pierwsze Niemcy powinny odzyskać silną, samodzielną pozycję na arenie międzynarodowej. Dlatego konieczne jest uniezależnienie się od USA oraz wzmocnienie relacji z Rosją. Niemcy powinny uzyskać stałe członkostwo w Radzie Bezpieczeństwa ONZ, a także wzmocnić pozycję Bundeswehry w NATO. AfD jest przeciwna budowaniu armii europejskiej¹²⁸.

---

¹²⁵ Ibidem, s. 17-18.

¹²⁶ Ibidem, s. 39- 44.

¹²⁷ Ibidem, s. 48-50.

¹²⁸ Ibidem, s. 28 – 34.

W zakresie gospodarczym partia pozostaje wierna swoim ojcom założycielom i popieranej przez nich liberalnej doktrynie ekonomicznej. Najważniejsze postulaty gospodarcze to: zmniejszenie biurokracji, uproszczenie systemu podatkowego i ubezpieczeń społecznych, redukcja długu publicznego, rezygnacja z subwencjonowania niektórych dziedzin gospodarki przez państwo, reforma systemu bankowego¹²⁹.

W stosunku do programu Stutgardzkiego program wyborczy z 2017 roku podnosi znaczenie polityki azylowej. Poświęcony jej został rozdział 5 *Asyl braucht Grenzen: Zuwanderung und Asyl*¹³⁰. W programie głównym problematyka ta była omawiana dopiero w rozdziale 9. Zmiana ta świadczy o wzroście znaczenia problematyki migracyjnej.

Podczas gdy w Europie obserwuje się ujemny przyrost naturalny, w Afryce i na bliskim wschodzie mamy do czynienia z eksplozją demograficzną. Przeludnienie, marzenie o lepszym życiu to główne przyczyny obecnej fali migracji, którą nie przesadzając można nazwać wędrówką ludów. Przybywający do granic Europy migranci poszukują lepszego życia. Większość z nich to w ocenie AfD analfabeci, osoby o niskich kwalifikacjach. Nie może być zgody na ich przybycie oraz zamieszkanie w Niemczech. Są oni bowiem klientami systemu socjalnego. Dodatkowo jako wyznawcy Islamu stanowią zagrożenie dla bezpieczeństwa i porządku publicznego, a także niemieckiej kultury. AfD kwestionuje skuteczność programów integracyjnych. W idei wielokulturowości widzi zagrożenie mogące doprowadzić do upadku cywilizacji zachodniej. Każde państwo ma prawo decydować kogo wpuszcza a kogo nie do swoich granic. Jest to przejaw suwerenności. Sposobem na rozwiązanie problemu migracji do Niemiec jest ograniczenie świadczeń socjalnych. Powinny być one dostępne tylko dla tych, którzy przynajmniej cztery lata mieszkają w Niemczech i opłacają wszystkie wymagane składki ubezpieczeniowe¹³¹. Ci którzy otrzymają zgodę na pozostanie w Niemczech będą musieli dostosować się do tutejszych wymogów życia społecznego. Znajomość języka oraz poszanowanie kultury prawa zasad życia społecznego i gospodarczego to warunki niezbędne by móc w Niemczech pozostać¹³².

Podsumowując AfD ma kompleksowy program polityczny, który odpowiada przyjętym w tym zakresie standardom. Program łączy w sobie wiele różnych elementów. Ideologicznie trudny jest do zakwalifikowania. Zawiera poglądy i postulaty zarówno

---

¹²⁹ Ibidem, s.72-78.

¹³⁰ „Programm für Deutschland. Wahlprogramm der Alternative für Deutschland für die Wahl zum Deutschen Bundestag am 24. September 2017”, s. 28-33

¹³¹ Ibidem, s.29.

¹³² Ibidem, s. 32.

konserwatywne, jak i liberalne czy populistyczne. Konstrukcja programu, jego rozbudowana forma świadczy o tym, że partia dąży do budowy stałego elektoratu, nie chce opierać się na elektoracie protestu.

Analiza treści oficjalnych dokumentów programowych nie wystarcza, by poznać program polityczny partii. Te postulaty, które uchodzą za najważniejsze najczęściej stają się treścią haseł, sloganów oraz programów wyborczych. Charakterystyczne dla strategii wyborczej AfD jest koncentrowanie się na zagadnieniach wywołujących w danym momencie największe emocje. W następnym rozdziale zostanie omówiona działalność AfD na arenie wyborczej. Przy okazji analizy rezultatów poszczególnych wyborów będziemy zastanawiać się nad sposobem prowadzenia kampanii wyborczej a więc nad źródłami sukcesu lub niepowodzenia.

Rozdział 4 Alternatywa dla Niemiec na arenie wyborczej i parlamentarnej

W poprzednim rozdziale omówiona została struktura wewnętrzna oraz program polityczny partii. Z przeprowadzonej analizy wynika, że AfD jest partią dynamiczną, która ciągle się zmienia. Elastyczność programowa, zdolność rozpoznawania i odpowiedniego reagowania na zmianę nastrojów społecznych jest jednym ze źródeł sukcesu AfD. Pokazuje jak bardzo partia chce być wyrazicielem społeczeństwa jego obaw, frustracji ale też nadziei.

Poprzez radykalizm, dosadność i bezpośredniość w formułowaniu swoich poglądów i opinii przykuwa uwagę medialną. Rezygnując z poprawności politycznej, zmusza liderów innych partii do zajmowania stanowisk wobec kwestii przez siebie poruszanych. Nie bez przesady można stwierdzić, że aktualnie to AfD kształtuje debatę polityczną w Niemczech, decydując o tym jakie tematy stają się jej przedmiotem. To czy rzeczywiście AfD wpływa na kształt debaty publicznej, jaka jest jej zdolność mobilizacyjna elektoratu będzie przedmiotem namysłu w niniejszym rozdziale.

4.1 Wybory do Bundestagu i Europarlamentu

Alternatywa Dla Niemiec dwukrotnie ubiegała elekcję do Bundestagu: w 2013 i w 2017 roku.

Pojawienie się w 2013 roku na niemieckiej scenie politycznej nowej partii spotkało się z dużym zainteresowaniem mediów. Redakcje gazet tworzyły oddzielne komórki prasowe odpowiedzialne za śledzenie i relacjonowanie działalności AfD.

Jak już wspomniano w poprzednim rozdziale, dzięki osobie profesora B. Lückego oraz innych przedstawicieli świata nauki i biznesu, partia była odbierana przez dziennikarzy niezwykle poważnie, zyskała miano partii profesorskiej.

Po raz pierwszy w szranki wyborcze stanęła w 2013 roku niespełna 7 miesięcy po powstaniu. Uzyskane przez AfD 4.7 % poparcia to najlepszy wynik jaki kiedykolwiek uzyskała nowa, nieznana partia polityczna w wyborach od 1953 roku. Wynik ten zaskoczył wszystkich łącznie z kierownictwem partii. Politolodzy i komentatorzy polityczni nie spodziewali się, że świeżo powstała partia, jest w stanie zbliżyć się do progu wyborczego.

Warto zastanowić się nad źródłami tego niewątpliwego sukcesu. Najważniejsze z nich to wyrazistość partii, prostota programowa oraz rozczarowanie czy też znużenie bieżącą polityką. To jednak nie są wystarczające powody. A. Zick zwraca uwagę, że w historii Niemiec znane są inne ugrupowania, które stosowały podobną retorykę i nie odniosły

sukcesu¹³³. Przewaga AfD polega na tym, że umiejętnie wykorzystwała narastający w społeczeństwie kryzys zaufania, wzmocniony niepowodzeniami światowej gospodarki oraz kryzysem migracyjnym. Połączyła i wykorzystwała realną sytuację oraz towarzyszące jej obawy, uczucia (die Krise und die Gefühle)¹³⁴.

W 2013 roku AfD można określić jako partię jednej kwestii (Single Issue Party). Program polityczny liczył trzy strony. Był prosty i zrozumiały. Zaproponowana narracja była czymś nowym, dotychczas nie znanym w niemieckim dyskursie.

CDU/CSU oraz FDP w swoich programach wskazywały konieczność dalszej realizacji obranego kursu a więc ratowania strefy euro poprzez udzielenie wsparcia państwom dotkniętym kryzysem. SPD i Zieloni proponowali zmniejszenie kwoty dotacji ale byli zgodni co do tego, że przyszłość Niemiec musi być związana z Unią i Euro. A. Merkel uzasadniając konieczność udzielenia pomocy Grecji stwierdziła, że wobec obranego kursu nie ma alternatywy (alternativlos)¹³⁵.

Kampania wyborcza była zdominowana przez tematy europejskie. Mówiono o braku demokracji w Unii Europejskiej, dyskutowano nad zasadnością pomocy dla Grecji i innych państw dotkniętych kryzysem. Zastanawiano się jaki powinien być zakres pomocy ze strony Niemiec i jaką rolę powinny odgrywać Niemcy w Unii Europejskiej. Nikt jednak tak wyraźnie i tak dosadnie jak AfD nie postulował konieczności opuszczenia strefy euro.

Partia w swojej narracji i ocenie zaistniałej rzeczywistości wskazywała, że jest alternatywa wobec Merkel i jej polityki. Odwoływała się do resentymentów, dawnych wspomnień. Budziła tęsknotę za silną walutą, za niezależną niemiecką marką, z którą utożsamiano sukces oraz potęgę niemieckiej gospodarki. Odwoływała się do silnych emocji takich jak strach, poczucie niepewności, obawa o przyszłość.

Badania opinii publicznej potwierdzały trafność i atrakcyjność wybranej narracji. W kwietniu 2013 roku 27% Niemców popierało przywrócenie marki¹³⁶. Pisząc wprost o opuszczeniu strefy euro i przywróceniu niemieckiej marki. Inne postulaty jak zwiększenie udziału obywateli we władzy poprzez instrumenty demokracji bezpośredniej czy też potrzebę zmian w prawie migracyjnym były kwestiami pobocznymi.

---

¹³³ DVU, NPD, Schill-Partei, Statt-Partei, Die Freiheit, BFB,

¹³⁴ M. Amann, *Angst...*, *op.cit.*, s. 220.

¹³⁵ "Alternativlos" ist das Unwort des Jahres [w:] <http://www.spiegel.de/kultur/gesellschaft/sprachkritik-alternativlos-ist-das-unwort-des-jahres-a-740096.html> (02.09.2018)

¹³⁶ „Exklusivumfrage: Deutsche finden den Euro gut”, *Handelsblatt*, 9 April 2013

Punktem przełomowym kampanii wyborczej było ogłoszenie 20 sierpnia przez ministra Schäuble potrzeby nowego pakietu pomocowego dla Grecji. Słowa ministra odbiły się szerokim echem. Zarówno głosy poparcia, jak i sprzeciwu pojawiały się we wszystkich mediach tak po prawej, jak i lewej stronie sceny politycznej. Temat dzielił niemieckie społeczeństwo, wzmacniał obawy o przyszłość, bezpieczeństwo finansów, pewność bankowych depozytów.

Według badań przeprowadzonych przez R. Schmitt-Becka elektorat AfD składał się z dwóch grup: pierwszej obejmującej około 70 % wyborców, którzy decyzję o zagłosowaniu na AfD podjęli w chwili wejścia do lokalu wyborczego lub na krótko przed oraz drugą obejmującą ok 30 % wyborców, którzy wybrali AfD zupełnie świadomie¹³⁷.

O skuteczności kampanii AfD świadczy fluktuacja elektoratu. Poruszone kwestie zostały odebrane poważnie. Temat waluty Euro był atrakcyjny zarówno dla wyborców prawicowych jak i lewicowych. Swój głos na AfD oddało ok 520 000 byłych wyborców Die Linke oraz SPD a także 720 000 wyborców CDU/ CSU. Zdecydowanie bardziej niechętni eurosceptycznemu programowi okazali się wyborcy Zielonych – niespełna 90 000 zagłosowało na AfD¹³⁸. Zaobserwowane przejście elektoratu tłumaczy się rozczarowaniem dotychczasową polityką oraz poszukiwaniem czegoś nowego. Głos oddany na AfD był nie tyle głosem za co głosem przeciw. Głos oddany na AfD był wyrazem niezadowolenia z polityki rządu oraz czerwoną kartką dla Vokspartien, które coraz bardziej oddaliły się od swoich wyborców¹³⁹.

Uzyskany w wyborach do Bundestagu wynik był ważnym sygnałem dla kierownictwa partii oraz wyborców AfD. Tym drugim dawał nadzieję, że po raz kolejny oddanie głosu na AfD nie będzie głosem straconym, gdyż może skutkować ożywieniem życia politycznego poprzez wprowadzenie nowej partii do parlamentu. W poprzednich wyborach niewiele zabrakło by zyskać wyraziciela własnych obaw frustracji pragnień i oczekiwań. Dlatego być może warto postawić na AfD i dotrzymać wierności ugrupowaniu także w następnych wyborach.

Kierownictwo partii stanęło przed poważnym dylematem sprowadzającym się do pytań kim jestem ? i kim chcę być ? czy chcę być lepszą FDP czy lepszą CDU. Udzielenie

---

¹³⁷ R. Schmitt-Beck, *The Alternative für Deutschland in the Electorate: Between Single-Issue and Right-Wing Populist Party*, „German Politics”, vol.26, Nr. 1, 2017, s. 128-129.

¹³⁸ F. Decker, *Follow –up the Great Coalition*, „German Politics and Society” Issue 111, Vol. 32, No 2, 2014, s. 29.

¹³⁹ A. Ciechanowicz, *AfD – alternatywa dla kogo?* [w:] https://www.osw.waw.pl/sites/default/files/komentarze_231.pdf (dostęp: 12.08.2018)

odpowiedzi na ten tożsamościowy dylemat nie było proste. Wymagała zdecydowania czy AfD nadal ma pozostać partią jednej kwestii, czy też chce rozbudować swoją ofertę programową a jeśli tak to w jaki sposób.

Program przygotowany przez AfD na wybory do Parlamentu Europejskiego liczył 4.894 słowa. Jakościowa analiza zawartości treści przeprowadzona przez K. Alzheimera wykazała, że najczęściej występujące w programie słowa to: państwo członkowskie, strefa euro, ECB, instytucje. Taki zestaw nie występował w programie żadnej innej partii politycznej¹⁴⁰.

W wyborach do Parlamentu Europejskiego AfD wystartowała z hasłem *Mut zu Deutschland* (Odwaga dla Niemiec). Świadectwem tej odwagi miała być większa asertywność względem unijnych instytucji oraz ich decyzji. Niemcy powinny akceptować tylko te, które są w ich interesie. Dążyć do tego, by odzyskać pełną suwerenność utraconą na rzecz unijnych instytucji¹⁴¹. Ważnym tematem w trakcie kampanii było także problem wparcia finansowego dla zadłużonych państw. AfD zdecydowanie sprzeciwia się temu by Niemcy dopłacały do unijnego budżetu Partia zdecydowanie sprzeciwiała się wstąpieniu Turcji do UE, tłumacząc swój sprzeciw geograficznym położeniem, historycznymi doświadczeniami oraz różnicami kulturowymi i religią¹⁴².

W wyborach z 25 maja 2014 roku AfD uzyskała 7%, wprowadzając do PE 7 z 96 posłów. Świetny wynik to efekt świeżości partii oraz oparcia kampanii na nowym zagadnieniu: nadużywaniu świadczeń socjalnych przez imigrantów. Temat okazał się nośny i zdominował kampanię wyborczą, spychając na boczny tor inne problemy. Pozostałe partie polityczne znalazły się w sytuacji bez wyjścia. Musiały zrewidować poglądy i postulaty dotyczące polityki migracyjnej. Bardzo szybko nastroje antyimigranckie zaczęła wykorzystywać CSU, a w przeddzień wyborów sama kanclerz Merkel. Użycie języka AfD w dyskursie publicznym przez inne partie jest nieoczekiwanym sukcesem AfD i prezentem od politycznej konkurencji. Używając retoryki przeciwnika, którego wcześniej próbowało się ośmieszać i dyskredytować jest podważeniem własnej wiarygodności. Jednocześnie stanowi legitymację poruszanych kwestii poprzez wskazanie, że inni także dostrzegają ten problem (np. migracji) i jego znaczenie.

Manifest AfD w toku programowej ewolucji oprócz kwestii związanych z krytyką euro i integracji został uzupełniony o kwestie związane z emigracją, tożsamością narodową, wychowaniem seksualnym, rodziną.

---

¹⁴⁰ K. Alzheimer, op.cit., s. 543.

¹⁴¹ R. Schmitt-Beck, op.cit., s. 140.

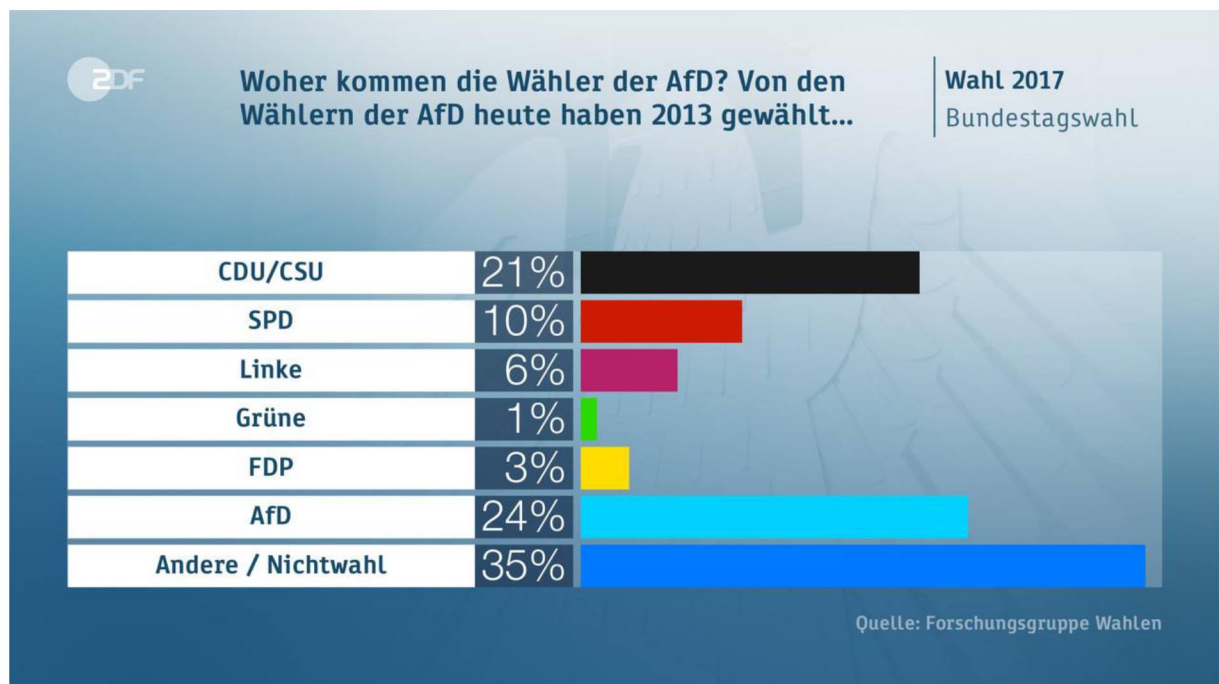
¹⁴² K. Alzheimer, op.cit., s. 546.

W wyborach z 24 września 2017 roku AfD zdobyła 12.5 % głosów co dało partii 94 miejsca w Bundestagu. AfD poprawiła swój wynik w stosunku do poprzednich wyborów o 7,9 % i stała się trzecią siłą w parlamencie wyprzedzając FDP, Die Linke oraz Die Grüne¹⁴³.

Największe poparcie uzyskiwała w tych okręgach wyborczych, w których w 2013 roku zaobserwowano najwyższą absencję wyborczą. Partii udało się zmobilizować do pójścia do urn ponad 1,5 miliona osób, które w poprzednich wyborach wolały zostać w domu¹⁴⁴. Dużym poparciem cieszyła się także w tych okręgach, gdzie poprzednio głosowano na NPD¹⁴⁵. Wyraźna jest różnica w poparciu pomiędzy wschodnimi i zachodnimi landami. Poparcie dla AfD we wschodnich Niemczech wyniosło 21,9 %. Grafika 1 pokazuje fluktuację elektoratu w wyborach z 2017 roku.

Grafika 1 Fluktuacja wyborcza w 2017r.

*Źródło: <https://wahltool.zdf.de/wahlergebnisse/2017-09-24-BT-DE.html?i=30> (dostęp: 90.08.2018)

Jak wynika z grafiki nr 1 szeregi wyborców AfD najliczniej zasilili wyborcy CDU/CSU oraz ci którzy w poprzednich wyborach nie głosowali w ogóle.

Sportretowanie typowego wyborcy AfD nie jest łatwe. Partia ma niewielki stały elektorat. Większość jej wyborców decyduje się oddać na nią głos dopiero w chwili

¹⁴³ Endgültiges Ergebnis [w:] <http://www.spiegel.de/politik/deutschland/bundestagswahl-2017-alle-ergebnisse-im-ueberblick-a-1167247.html> (dostęp: 90.08.2018)

¹⁴⁴ So hat Deutschland gewählt [w:] <https://interaktiv.morgenpost.de/analyse-bundestagswahl-2017/> (dostęp: 90.08.2018)

¹⁴⁵ Wo die AfD besonders erfolgreich war [w:] <https://www.welt.de/politik/article170805421/Wo-die-AfD-besonders-erfolgreich-war.html> (dostęp: 90.08.2018)

wyborów lub na parę dni przed w momencie intensyfikacji kampanii wyborczej. W przeciwieństwie do *Volkspartien* nie wpisuje się także w żaden ze znanych podziałów socjopolitycznych.

AfD jest partią dla tych, którzy nie zgadzają się z polityką migracyjną A. Merkel. Podzielają wartości charakterystyczne dla prawej strony sceny politycznej. Są niezadowoleni z funkcjonowania demokracji w Niemczech. Wśród wyborców przeważają mężczyźni ze średnim oraz wyższym wykształceniem, należący do klasy średniej i niższej. Wcale nie jest partią ludzi młodych. Przeciętny wyborca ma 35 lat. Co ważne AfD przyciąga tych, którzy na bieżąco interesują się polityką. Sceptycznie podchodzą do programu oferowanego przez partie głównego nurtu. Szukają partii, która będzie wyrazicielem ich trosk i obaw¹⁴⁶. Najważniejsze z nich to utarta tożsamości, zagrożenie dla rodziny, utrata bezpieczeństwa socjalnego, zdominowanie kultury niemieckiej przez Islam.

Grafika 2 Najważniejsze problemy poruszane w kampanii do Bundestagu w 2017

*Źródło: <https://wahltool.zdf.de/wahlergebnisse/2017-09-24-BT-DE.html?i=20> (dostęp: 01.09.2018)

Grafika 2 pokazuje, że kampania wyborcza z 2017 została zdominowana przez problem obecności migrantów. AfD koncentrowała się na kosztach i konsekwencjach jakie może ponieść społeczeństwo niemieckie, jeśli nie uda się mu rozwiązać problemu

¹⁴⁶ V. Hambauer, A. Mays, *Wer wählt die AfD? Ein Vergleich der Sozialstruktur, politischen Einstellungen und Einstellungen zu Flüchtlingen zwischen AfD WählerInnen und der WählerInnen der anderen Parteien*, „Zeitschrift für Vergleichende Politikwissenschaft“, 2018, s.150

niekontrolowanego napływu i osiedlania się migrantów w Niemczech. Wskazywano na problem pogorszenia warunków pracy, koszty utrzymania systemu społecznego, niezdolność imigrantów do integracji i przyjęcia niemieckiej kultury. Poprzez wysoką dzietność Niemcy jeśli nie powstrzymają fali uchodźców staną się mniejszością we własnym kraju co zagraża rodzinom. Co więcej chrześcijańska kultura oparta na wolności, poszanowaniu prawa, może zostać zdominowana przez Islam.

W tabeli 5 zestawiono hasła wyborcze obecne na plakatach AfD w wyborach z 2014 i 2017 roku.

Tabela 5 Hasła wyborcze AfD

Data, rodzaj wyborów	Hasła wyborcze AfD
25.05.2014 Europarlament	Mut zur Wahrheit. Wenn alle einer Meinung sind, braucht man eine zweite.
	Gender-Wahn stoppen. Simple Wahrheit: Mann und Frau sind verschieden.
	Mehr für Bürger. Weniger Brüssel
24.09.2017 Bundestag	"Trau dich Deutschland!"
	„Neue Deutsche?“ Machen wir selbst
	„Burkas?“ Wit steh'n auf Bikinis !
	„Burka?“ Ich steh' mehr auf Burgunder !
	„Bunte Vielfalt?“ Haben wir schon

*oprac. własne.

Analiza haseł zawartych w tabeli 5 potwierdza tezę mówiącą że AfD „*karmi się emocjami, strachem i rozczarowaniem, patriotyzmem i liberalizmem, przez co wpływa na wszystkie grupy społeczne i partie polityczne*”¹⁴⁷.

Poparcie uzyskane przez AfD pokazuje wyraźnie że społeczeństwo niemieckie oczekuje zmian. Jest znudzone poprawnością polityczną oraz polityczną narracją, która zdaje się być odległa od ich bieżących problemów i obaw.

4.2 Wybory do Landtagów

Nie bez przesady można powiedzieć, że od momentu swojego powstania AfD stale znajduje się w wyścigu, żeby nie powiedzieć maratonie wyborczym.

W tabeli 6 zestawiono wybory do landtagów, w których brała udział AfD.

¹⁴⁷ M. Amman, *op.cit.*, s. 11.

Tabela 6 Udział AfD w wyborach do Landtagów w latach 2013 - 2017

Wybory	Data	Procent głosów		Liczba głosów	
			Zysk/strata		Zysk/strata
Hesja	22.09.2013	4,1%	+4,1%	126.906	+126.906
Saksonia	31.08.2014	9,7%	+9,7%	159.611	+159.611
Brandenburgia	14.09.2014	12,2%	+12,2%	120.077	+120.077
Turyngia	14.09.2014	10,6%	+10,6%	99.545	+99.545
Hamburg ¹	15.02.2015	6,1%	+6,1%	214.833	+214.833
Brema ²	10.05.2015	5,5%	+5,5%	64.368	+64.368
Badenia-Wittemberga	13.03.2016	15,1%	+15,1%	809.564	+809.564
Saksonia-Anhalt	13.03.2016	24,3%	+24,3%	272.496	+272.496
Nadrenia-Palatynat	13.03.2016	12,6%	+12,6%	268.628	+268.628
Mekleburgia-Pomorze Przednie	04.09.2016	20,8%	+20,8%	167.852	+167.852
Berlin	18.09.2016	14,2%	+14,2%	231.325	+231.325
Kraj Sary	26.03.2017	6,2%	+6,2%	32.971	+32.971
Schleswig-Holsztyn	07.05.2017	5,9%	+5,9%	86.711	+86.711
Nadrenia-Westfalia	14.05.2017	7,4%	+7,4%	626.756	+626.756
Dolna Saksonia	15.10.2017	6,2%	+6,2%	235.853	+235.853

*Źródło: opracowanie własne na podstawie: <http://www.forschungsgruppe.de/Wahlen/> oraz <http://www.bpb.de/politik/grundfragen/parteien-in-deutschland/afd/273131/wahlergebnisse-und-waehlerschaft> (01.09.2018)

Równoległe z wyborami do Bundestagu miały miejsce wybory w Hesji. AfD uzyskała wynik nieco gorszy niż w wyborach ogólnoniemieckich – 4.1 % . Nie przekroczyła progu wyborczego przez co nie weszła do parlamentu Hesji.

W 2014 roku AfD uzyskała mandaty w parlamentach Saksonii, Turyngii i Brandenburgii. Swoją reprezentację do zachodnich landów (Bremy i Hamburga) wprowadziła z początkiem 2015 roku. Każde kolejne wybory pokazywały rosnącą zdolność partii do mobilizowania elektoratu niegłosującego. Miało to związek z poszerzeniem oferty wyborczej o takie kwestie jak polityka prorodzinna, edukacja, energetyka, imigracja a także dostosowaniem programu do lokalnych warunków i potrzeb mieszkańców. Przykładem może być Saksonia, gdzie w programie wyborczym poruszano problem przestępczości przygranicznej. Nie licząc Hesji najniższy wynik w wyborach do landtagów uzyskała w Szlezwiku-Holsztynie zaś najwyższy w Mekleburgii Pomorzu przednim oraz Saksonii-Anhalcie odpowiednio 20,8 % i 24.3%.

Obecność AfD wpływa na zmianę sposobów komunikowania politycznego oraz sposób zawierania koalicji. Odrzucając AfD jako potencjalnego koalicjanta pozostałe partie zmuszone są zawierać sojusze przeciwko AfD. W konsekwencji często powstają koalicje z konieczności a nie z wyboru, co w efekcie utrudnia każdemu ugrupowaniu realizowanie własnych obietnic wyborczych.

AfD bardzo silnie kształtuje debatę publiczną. Porusza tematy, które albo dla innych ugrupowań były albo mało istotne albo stanowiły temat tabu lub też nie mieściły się w granicach politycznej poprawności. Proponując nowe tematy i rozwiązania AfD zmusza pozostałe partie do zajmowania wobec nich stanowiska, a także opracowywania i składania własnych propozycji ustawodawczych w konkretnych kwestiach.

Sukces partii mierzony jest wysokością poparcia wyborczego. By jednak zrozumieć motywację wyborców trzeba zastanowić się kim oni są. Po każdym wyborach prowadzone są badania Exit Polls, które pozwalają bliżej poznać elektorat poszczególnych partii. W tabeli 7 zostały zebrane różne pytania poruszane w trakcie kampanii wyborczej oraz znajdujące się w programach wyborczych. Pytania dotyczyły kwestii bezpieczeństwa, stosunku do Islamu oraz uchodźców, sytuacji ekonomicznej, perspektyw na przyszłość.

Tabela 7 Elektorat AfD w badaniach Exit Polls

Rok	Land	Pytanie	AfD	Inne
2014	Saksonia	Obecna sytuacja na świecie jest niebezpieczna	85	69
2014	Turyngia	Dzięki członkostwu w UE niemiecka gospodarka rozwija się lepiej	33	69
		Dzięki członkostwu w UE żyje się bezpieczniej	35	63
2015	Brema	W Bremie jest zbyt wielu uchodźców	84	34
		Uchodźców odczuwam jako problem na co dzień	59	16
2016	Badenia-Wirtembergia	Obawiam się zbyt silnego wpływu Islamu	90	52
		Obawiam się wzrostu przestępczości w Niemczech	94	53
		O głosie wyborczym zdecydowało rozczarowanie partiami politycznymi	70	32
2016	Nadrenia-Palatynat	Obawiam się zbyt silnego wpływu Islamu	95	53
		Uchodźców odczuwam jako problem na co dzień	91	52
		O głosie wyborczym zdecydowało rozczarowanie partiami politycznymi	62	28
2016	Saksonia-Anhalt	Odczuwam ulgę, że coraz mniej uchodźców przybywa do Niemiec	91	76
		Uchodźcy wpływają pozytywnie na życie w Niemczech	6	41
2016	Meklemburgia – Pomorze przednie	Obawiam się że życie w Niemczech nadmiernie się zmieni	93	50
		Obawiam się że nasz dobrobyt jest zagrożony	74	30
2016	Berlin	Obawiam się że zbyt wielu uchodźców do nas przybyło	83	32
		Dla uchodźców czyni się więcej niż dla ludności lokalnej	83	33

*oprac. własne na podstawie: <https://wahl.tagesschau.de/wahlen/chronologie/chronologie.shtml> (01.08.2018)

Ukazane w tabeli wyniki pokazują, że AfD udało się wykorzystać coraz bardziej powszechny strach i poczucie niepewności powodowany napływem imigrantów. Tylko 6 % wyborców Saksoni-Anhalcie uważa, że uchodźcy mogą mieć pozytywny wpływ na życie

w Niemczech. Aż 95 % wyborców w Palatynacie uważa, że Islam jest niebezpieczny i obawia się zbyt wielkiego wpływu tej religii.

4.3 AfD jako partia opozycyjna w Bundestagu

Układ sił politycznych jaki wyłonił się w Bundestagu 19- stej kadencji spowodował najdłuższy rządowy kryzys w powojennej historii Niemiec. Jego powodem była trudność w zbudowaniu koalicji. SPD tuż po wyborach ogłosiła się partią opozycyjną. Liderzy ugrupowania z rozgoryczeniem przyjęli najgorszy w historii partii wynik wyborczy. CDU/CSU choć przystąpiła do formowania rządu po raz czwarty z rządu również nie miała powodów do radości. Jej wynik wyborczy także okazał się historyczną porażką. W szeregach SPD winę za słaby wynik wyborczy przypisywano udziałowi w *wielkiej koalicji* oraz nadmierne zbliżenie programowe z Unią wynikające z realizacji programu politycznego uzgodnionego w umowie koalicyjnej. Skręcając w lewo Unia przejmowała elektorat SPD, ta z kolei traciła programową wyrazistość i atrakcyjność.

Wszystkie partie polityczne zgodnie wykluczyły możliwość wejścia w koalicję z AfD¹⁴⁸. Po zerwanej przez FDP próbie utworzenia większości parlamentarnej w oparciu o tzw. koalicję jamajską wobec całkowitej izolacji AfD jedyną możliwością był powrót do *wielkiej koalicji* lub ponowne wybory. Sondaże opinii pokazały, że układ sił w parlamencie mógłby się nie znacznie zmienić z korzyścią dla AfD. Ostatecznie w następstwie długich i burzliwych pertraktacji 12 marca 2018 roku została podpisana umowa koalicyjna pomiędzy CDU/CSU i SPD¹⁴⁹. Powrót SPD do ław rządowych oznaczał, że największą partią opozycyjną została AfD.

Poprzez opozycję za E. Zwierzchowskim rozumiem: *grupy polityczne lub frakcje parlamentarne, które z jakichkolwiek względów nie uczestnicząc w tworzeniu rządu, odnoszą się krytycznie do jego politycznego programu i działalności oraz kształtują własną alternatywę programową i personalną, by w ramach konstytucyjnie ustalonych reguł przejąć i sprawować rządy*¹⁵⁰.

Zaproponowana definicja wskazuje na podwójną rolę, jaką ma do spełnienia partia opozycyjna. Z jednej strony ma patrzeć władzy na ręce poprzez krytykę poczynań rządu

---

¹⁴⁸ J. Schuster, D. F. Sturm, *Kauder fordert härteren Umgang mit der AfD* [w:]

<https://www.welt.de/politik/deutschland/article181388434/Unionsfraktionschef-Kauder-fordert-haerteren-Umgang-mit-der-AfD.html> (01.09.2018)

¹⁴⁹ Koalitionsvertrag 2018 https://www.bundesregierung.de/Content/DE/_Anlagen/2018/03/2018-03-14-koalitionsvertrag.html (01.09.2018)

¹⁵⁰ E. Zwierzchowski, *Opozycja parlamentarna*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2000, s. 11.

oraz baczne śledzenie inicjatyw ustawodawczych i może przyczynić się do podniesienia jakości stanowionego prawa. Z drugiej strony powinna dążyć do przejęcia władzy, by móc realizować własny program polityczny. Gotowość do objęcia rządów wyraża się w sondowaniu możliwości koalicyjnych czyli budowaniu własnej relewancji poprzez budowanie i testowanie sojuszy z innymi partiami opozycyjnymi.

Istnieją różne modele zachowania partii opozycyjnej. Jedna z najprostszych typologii wskaże opozycję konforntacyjną, która wyklucza jakąkolwiek współpracę z rządem oraz kooperacyjną, która dopuszcza współpracę z rządem w części działań¹⁵¹. Ciekawym jest rozróżnienie na opozycję sytuacyjną (rezygnuje z krytyki rządu, gdy jest to dla niej korzystne) i systematyczną (konsekwentna, bezwzględna krytyka rządu i jego polityki)¹⁵². W zależności od stopnia zgodności lub polaryzacji stanowiska ugrupowań rządowych z założeniami programowymi ugrupowań opozycyjnych oraz konkretnej sytuacji politycznej można spodziewać się różnych zachowań opozycyjnych¹⁵³. Niektóre jak wstrzymywanie się od głosu, głosowanie na nie lub na tak, zgłaszanie poprawek, prace w komisjach czy korzystanie z inicjatywy ustawodawczej są stałym elementem rozgrywek parlamentarnych zgodnym z procedurą podejmowania decyzji. Opozycja może również stosować działania, które choć nie są zakazane, to jednak mają za zadanie utrudnienie spełniania funkcji ustawodawczej, przez co określane są mianem obstrukcji parlamentarnej. Przykłady takich działań to: blokowanie dostępu do mównicy, zagłuszanie wystąpień poselskich, masowe mnożenie wniosków mających wydłużyć debatę czy też opuszczanie sali posiedzeń na czas głosowania¹⁵⁴.

AfD nie jest jedyną partią opozycyjną. Współtworzy ją razem z Die Grüne, Die Linke oraz FDP. O sile opozycji decyduje poziom jej jedności a więc to w jakim stopniu jest sfragmentaryzowana lub zintegrowana.

Idąc za przykładem K. Łabędzia sposobem badania opozycji może być analiza przebiegu procesów ustawodawczych i uchwałodawczych w parlamencie a zwłaszcza głosowań posłów opozycyjnych¹⁵⁵.

---

¹⁵¹ T. Krawczyk, *Opozycja polityczna w państwach demokratycznych* [w:] A. Czajowski, L. Sobkowiak (red.), *Studia z teorii polityki*, t. III, Wrocław 2000 s. 145.

¹⁵² A. Antoszewski, R. Herbut, *Demokracje Zachodnioeuropejskie*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1995, s. 242.

¹⁵³ K. Łabędź, *Opozycja w VI kadencji Sejmu (2007–2010)* „Polityka i Społeczeństwo” 9/2012, s. 179.

¹⁵⁴ K. Łabędź, *Udział opozycji w realizacji funkcji ustawodawczej w sejmie VII kadencji*, „Polityka i Społeczeństwo” 1(14) / 2016, s. 58.

¹⁵⁵ K. Łabędź, *op.cit.*, s. 178.

Materiał badawczy, który posłużył do charakterystyki AfD jako partii opozycyjnej to wyniki 28 głosowań, w jakich AfD uczestniczyła między 01.10.2017 a 05.07. 2018. Wyniki głosowań zostały zaczerpnięte z oficjalnej strony Bundestagu: www.bundestag.de. Głosowania dotyczyły zróżnicowanej tematyki. Najważniejsze obszary to: finanse (w tym budżet państwa i wsparcie finansowe dla Grecji), polityka rodzinna, ekologia, polityka społeczna, zaangażowanie Bundeswery w misje zagraniczne, prawo podatkowe.

Analiza głosowań pozwala wnioskować, że AfD jest koalicją sytuacyjną. Łącznie w 10 z 28 głosowaniach poparła rząd głosując 5 razy na tak i 5 razy na nie dokładnie tak samo jak posłowie rządowej koalicji. Przeciw składanym przez rząd propozycjom ustawowym głosowała 16 razy. Tylko raz wstrzymała się od głosu. Głosowanie dotyczyło odebrania NPD finansowania z budżetu państwa. W tabeli 8 zestawiono wyniki wybranych głosowań uwzględnionych w badaniu. Na ich podstawie można wyróżnić wzorce głosowań AfD i innych partii.

Tabela 8 Wyniki głosowań w Bundestagu

Głosowanie	Wynik Tak/Nie	CDU CSU	S P D	A F D	F D P	Die Linke	B90 Grüne
Haushaltsgesetz 2018	384/290	T	T	N	N	N	N
Hilfe für Griechenland ¹⁵⁶	409/226	T	T	N	N	N	T
Weidetierprämie für Schafe und Ziegen jetzt auf den Weg bringen ¹⁵⁷		T	T	N	T	N	N
Familiennachzugsneuregelungsgesetz ¹⁵⁸	83/564	N	N	T	N	N	N
Sanktionen bei Hartz IV und Sozialhilfe ¹⁵⁹	534/126	T	T	T	T	N	N
Bundeswehreinsetzung in Kosovo (KFOR)	508/136	T	T	N	T	N	T
Ausschluss der NPD von der Parteienfinanzierung	548/0	T	T	W	T	T	T
Handelsabkommen mit Kanada und Japan	78/585	N	N	N	T	N	N
Einführung umfassender Grenzkontrollen	544/84	T	T	N	T	T	T
Verhalten der Bundesregierung im Fall Deniz Yücel	77/522	N	N	T	N	N	N
Familiennachzug, Fraktion CDU/CSU	376/298	T	T	N	N	N	N
Bundeswehreinsetzung in Darfur (UNAMID)	606/72	T	T	T	T	N	T
Mietpreispolitik	119/542	N	N	N	N	T	T

*Oprac. własne na podstawie: www.bundestag.de (dostęp: 01.09.2018)

Jak wynika z tabeli 8 nie ma jednego schematu pozwalającego określić jak głosuje AfD albo będzie głosować w przyszłości. Trudno także na podstawie analizowanej tabeli określić jaka mogła by się wyłonić w przyszłość. W obrębie opozycji jako całości nie ma jedności. Te same partie w jednych kwestiach mają zbieżne a w innych zupełnie różne opinie. Tylko cztery razy opozycja zjednoczyła się, by głosować przeciwko koalicji rządowej. Biorąc pod uwagę sumę głosowań najbliższa koalicji z AfD wydaje się Die Linke. Partie te 13 razy głosowały wspólnie.

Znajdując się przed półmetkiem kadencji obecnego Bundestagu trudno przewidzieć jak będą się kształtować zachowania poszczególnych partii. Obecnie w świetle przyjętej typologii mamy do czynienia z opozycją konstruktywną, której zachowanie względem partii

¹⁵⁶ 12 na nie 7 wstrzymało się od głosu w obrębie CDD /CSU

¹⁵⁷ Die Linke sowie der Fraktion Bündnis 90/Die Grünen

¹⁵⁸ Propozycja AfD

¹⁵⁹ Inicjatywa FDP

rządzących oraz opozycyjnych zależy od tematyki obrad i ich zgodności z programem politycznym partii oraz bieżących interesów. Warto zauważyć, że w dyskursie medialnym AfD odwrotnie niż to ma miejsce w parlamencie jawi się jako opozycja totalna, destrukcyjna zdecydowanie sprzeciwiająca się działaniom rządu.

Dotychczasowa działalność partii opozycyjnych pozwala wnioskować, że ich celem jest kształtowanie poglądów oraz określonych wartości poprzez udział w dyskusjach parlamentarnych oraz krytykę poczynań rządu.

Zakończenie

Patrząc na zmiany zachodzące na niemieckiej scenie politycznej możemy skonstatować, że pojawienie się na niej AfD nie jest jakimś wielkim zaskoczeniem. Rozwój politycznej poprawności, doprowadzonej niekiedy do obłędu (kilka lat temu senat Uniwersytetu w Lipsku podjął uchwałę by wobec wszystkich profesorów używać żeńskiej formy Professorin). Towarzyszyły temu i inne gesty nawołujące wprost do porzucenia niemieckiej tożsamości kulturowej i radosnej budowy multikulti. Pojawiły się wręcz głosy nie tylko afirmujące islam (*Islam gehört zu Deutschland* jak stwierdziła kanclerz Merkel) i opinie czy nie wprowadzić elementów szariatu do niemieckiego ustawodawstwa. Podobne supozycje pojawiają się w innych krajach Europy zachodniej jak Wielka Brytania czy Francja. Tym apelem towarzyszyło bezprecedensowe posunięcie kanclerz Merkel otwierającej w praktyce granice Niemiec dla faktycznych uchodźców i różnych innych przybyszy z krajów Bliskiego wschodu i północnej Afryki, wśród których nie brakowało zdeklarowanych islamistów.

Kanclerz Merkel decydując się na ten krok złamała nie tylko prawo europejskie (Konwencja Dublińska), ale wiele niemieckich aktów prawnych dotyczących zasad przyznawania azylu. Niekontrolowany napływ obcych kulturowo przybyszy zaowocował wkrótce przykrymi wydarzeniami by wspomnieć „incydenty” w niektórych większych miastach niemieckich. Dodać w tym miejscu należy, że nie mała cześć „uchodźców” z pogardą wyraża się o wszystkim co zwykle się określać „wartościami europejskimi”. Jest rzeczą co najmniej zastanawiającą, że ta jawna pogarda nie spotkała się dotychczas ze zdecydowanym sprzeciwem parti mainstream’owych (może z wyłączeniem CSU). Co więcej – dochodziło do tak kuriozalnych sytuacji, że nawet niemieckie feministki zdawały się usprawiedliwiać ekscesy których sprawcami byli „uchodźcy”.

Wydarzenia nocy sylwestrowej 2015/2016 ujawniły jeszcze jedno zjawisko – dla demokracji bardzo niebezpieczne. Na media nałożono kaganiec politycznej poprawności. Zabroniono pisać o tych faktach, a gdy ekscesy owej nocy stały się publiczną tajemnicą, odpowiedzialność próbowano przerzucić na „zbyt prowokacyjne zachowane i ubiór” niemieckich kobiet.

Polityka i media mainstream’owe uniemożliwiały praktycznie dyskusje na te pożałowania godne „incydenty” co więcej w obliczu zamachu terrorystycznego z 19 grudnia 2016 w Berlinie pierwsze komentarze insynuowały polski ślad tego tragicznego wydarzenia. Wszyscy politycy, publicyści czy wreszcie zwykli obywatele dopatrujący się współzależności między „incydentami” a niekontrolowanym napływem cudzoziemców

z krajów orientu byli piętnowani jako populiści. Nic zatem dziwnego, że te wydarzenia okazały się nie tyle wiatrem co huraganem w żagle AfD.

Politycy tej partii trafnie odczytali społeczne nastroje, obawy i lęki, które towarzyszą przeciętnemu Niemcowi w związku z nie kontrolowanym napływem – przeważnie męskiej populacji z krajów lewantu. Klimatu nie poprawia fakt, że zdecydowana większość z nich żyje z zasiłku, pracować nie chce a wszelkie uwagi zbywają argumentem, że są gościem Pani Kanclerz. I nie ulega wątpliwości, że ten właśnie aspekt imigracyjny jest jednym z podstawowych filarów sukcesu AfD.

Jest i drugi. Rządy kanclerz A. Merkel to praktycznie rzecz biorąc zabetonowanie niemieckiej sceny politycznej. Wielka koalicja może przegłosować wszystko, nieliczna opozycja jest bezsilna. Wyborca ma poczucie, że niezależnie czy głosuje na Chadeków czy Socjaldemokratów w jego życiu nie zmieni się nic. I to jest drugi filar dużego wzrostu poparcia dla AfD. Wzrost jest tym większy im bardziej politycy chadeccy i Socjaldemokratyczni rozmijają się z nastrojami społecznymi. Niemiecki wyborca z uwagą obserwował jak tworzono „na siłę” rząd federalny. Niestety z wyjątkiem polityków CSU – jak na razie – nie widać by zdecydowanie zmienili swe poglądy w kluczowych dla niemieckich wyborców sprawach. Nic zatem dziwnego, że ma miejsce stały wzrost poparcia dla AfD.

Zwrócić należy uwagę, że hasła antyimigranckie nie są jedynym elementem programowym tej partii. Towarzyszy im krytyka UE strefa euro i polityki gospodarczej Rządu Federalnego nie rzadko bardzo trafna. Jeżeli zatem Niemiecki establishment mainstream’owy nie zweryfikuje swego stanowiska w wielu kluczowych dla wyborcy sprawach wkrótce może okazać się, że utworzenie rządu federalnego bez udziału AfD będzie nie możliwe.

Zusammenfassung

In den letzten Jahrzehnten beobachtet man den Anstieg der Popularität und Bedeutung von solchen politischen Parteien wie z. B.: das französische Rassemblement National (FN), die Freiheitliche Partei Österreichs (FPÖ), Flämische Interessen (VP) in Belgien oder niederländische Partei für die Freiheit.

Ihre Entstehung erklärt man am häufigsten laut C. Mudde mit einem populistischen Geist. Um das, was es heute passiert zu verstehen, muss man in die Vergangenheit schauen. Die Quelle des Erfolgs, im Fall der AfD soll man in den gesellschaftlichen Veränderungen der 90-er Jahre und Folgen von Wiedervereinigung Deutschlands suchen. Vorher nicht bemerkte Befürchtungen, die teilweise als Erfolgsquelle der Partei betrachtet werden können, entstanden nicht im Jahre 2013. Sie existierten schon damals, aber hatten kein politisches Gewicht. In diesem Sinne dürfte man feststellen, dass die AfD als das Kind seiner Zeit betrachtet werden könnte.

J. Zielonka bemerkt, mit Recht, dass wir heute mit einer Gegenrevolution zu tun haben, die gegen liberale Parteien gerichtet ist, weil *der Liberalismus heute keine Minderheit vor der Mehrheit schützt, gilt als eine Minderheitsregierung von Berufspolitikern, Journalisten, Bankieren und anderen Fachmenschen und sie bestimmen, was für die Minderheit gut ist. Als Liberalen die politische Macht den Institutionen, die ohne demokratische Kontrolle handeln, übergaben, entzogen sie den Wählern den realen Einfluss auf Politik*¹⁶⁰ [Übersetzung – M. J.]. Aus diesem und auch zahlreichen, anderen Gründen, verzichteten die Wähler auf traditionelle Parteien und begannen die Suche nach neuen politischen Kräften, die die tatsächlichen Ideen der Wähler repräsentieren und die wiederholbare Schemata der politischen Korrektheit verlassen.

Die Krise der politischen Hauptparteien ist eine Folge von der Krise der repräsentativen Demokratie. Die Wahl wurden zu einem Spektakel, den Wähler entzog man die Wahl und dadurch stieg ihr Misstrauen, wie I. Krastew betont. Neue politische Kräfte entstehen und gewinnen an der Popularität und Unterstützung, weil sie die Veränderung von Betreibungsweisen der Politik. Immer häufiger in der Welt „der flüssiger Modernität“ erscheint die Sehnsucht nach traditionellen Werten, die als Orientierungshilfe in der komplizierter Welt gelten können. Die Familie, Nation, Gemeinschaft der Werte gewinnen stark an der Popularität, weil sie, als Gegensatz für die Idee der Multikulturalität, bei der Antwort auf die Frage: wer ich bin, helfen, indem sie eine Identitätsquelle bilden.

---

¹⁶⁰ J. Zielonka, *op.cit.*, 59.

Der wesentliche Einfluss auf die Entstehung der für die Gründung von neuen politischen Gruppierungen (darunter insbesondere sog. populistischen Parteien) günstigen Klima, haben die Medien. Auf der Suche nach der Sensation beeinflussten sie die Betreibungsweise der Politik, die man in einer Vereinfachung als „Tabloidisierung“ oder „Mediatisierung“ bezeichnet. Als sie die Realität darstellen, berufen sie sich auf die niedrigsten Instinkte der Menschen und vor allem Angst und Entsetzen hervorzurufen.

Die Forschung der politischen Parteien basiert auf verschiedenen Prinzipien. Eine untypische Partei fordert eine besondere Betrachtungsweise, eine andere Perspektive als gewöhnliche Denkweisen. Aus diesem Grund scheint die Annahme der pragmatischen Perspektive begründet zu sein. Auf dem pragmatischen Prinzip basierend verwendet die Analyse vier Methoden:

- geschichtliche Methode, die den Ursprung der Partei in Veränderungen von politischem und gesellschaftlichem Leben untersuchen soll.
- institutionelle Methode, die die Parteien als Institutionen bzw. Organisationen betrachten soll. Diese Methode soll die Unterschiede untersuchen, die über den Erfolg oder die Niederlage einer Partei entscheiden.
- Verhaltensmethode, die das Verhalten der Partei den anderen Subjekten gegenüber betont.
- Systemmethode, die die Partei als ein Teil des größeren Ganzen betrachtet.

Das Ziel der Arbeit war die Untersuchung des Entwicklungsaspektes einer politischen Partei, der aus der Weise des Eintritts auf die politische Szene, Stellung der Gruppierung im System und dem Einfluss auf Änderungen im System. Um das Ziel der Arbeit zu realisieren soll man den Ursprung, das Programm, die Struktur und Tätigkeit der Partei im Parlament und auf der Wahlbühne kennenlernen.

Die Struktur der Arbeit entspricht ihrem Ziel und angenommenen, methodologischen Richtlinien. Sie besteht aus der Einführung, vier Kapiteln und dem Schlußteil. Im ersten Kapitel wurden Definitionen von: politischer Partei, politischem System, dem Populismus und der äußersten Rechten eingeführt. Die zwei letzten Begriffe spielten eine wesentliche Rolle beim Verstehen, zu welcher Art von politischen Parteien die AfD gehört. Der zweite Kapitel charakterisiert das deutsche, politische System. Er beginnt mit der Beschreibung von rechtlichen Grundlagen der politischen Parteien, dabei wurden die Veränderungen im System nach der Wiedervereinigung betont. Zwei weitere Kapitel enthalten Analysen von Parteiprogramm, Wahlergebnissen und der Parteiführung der AfD. Besonders interessant

scheint der letzte Unterkapitel zu sein, in dem AfD als eine Oppositionspartei betrachtet wird, aber, wegen der zeitlichen Beschränkungen und des Mangels an Untersuchungsmaterial die Frage nur teilweise bearbeitet wurde und weitere Betrachtung in der Zukunft bedarf.

Bibliografia

Publikacje:

- Alexander R.**, *Angela Merkel i kryzys migracyjny. Dzień po dniu*, Teologia Polityczna, Warszawa 2017
- Antoszewski A., Herbut R.**, *Demokracje Zachodnioeuropejskie*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1995
- Antoszewski A., Herbut R.**, *Leksykon Politologii*, Wydawnictwo Alta2, Wrocław 2004
- Art D.**, *Inside the Radical Right: The Development of Anti-Immigrant Parties in Western Europe*, Cambridge University Press, Cambridge 2011
- Bäcker R.**, *Nietradycyjna Teoria Polityki*, Wydawnictwo Naukowe UMK, Toruń 2011
- Bankowicz M.**, *Demokracja. Zasady, procedury, Instytucje*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2006
- Bauman Z.**, *Płynna nowoczesność*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 2007
- Bebenowski D.**, *Die Alternative für Deutschland. Aufstieg und gesellschaftliche Repräsentanz einer rechten populistischen Partei*, Springer, Wiesbaden 2015
- Bobbio N.**, *Prawica i lewica*, Znak, Kraków 1998
- Budge I., Newton K.**, *Polityka Nowej Europy. Od Atlantyku do Uralu*. Warszawa 1999
- Creswell W. J.** *Projektowanie badań naukowych. Metody jakościowe, ilościowe i mieszane*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2013
- Czajowski J., Sobkowiak L.**, (red.), *Studia z teorii polityki*, t. III, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2000
- Dalton R. J., Klingeman H. D.**, *Zachowania polityczne t. 1*, OXFORD PWN, Warszawa 2010
- De Waele J., Pacześniak A.** (red.), *Populizm w Europie. Defekt i przejaw demokracji?*, Oficyna Naukowa, Warszawa 2010
- Decker F., Neu V.**, (red.) *Handbuch der deutschen Parteien*, wyd. II, Springer, Wiesbaden 2013
- Downs A.**, *An Economic Theory of Democracy*, Harper, Nowy York, 1957
- Funke H., Mudra Ch.**, *Gäriger Haufen die AfD: ressentiments, regimewechsel & völkische radikale*, VSA, Hamburg 2018
- Gallagher M., Laver P., Mair P.**, *Representative government in Western Europe*, McGraw-Hill, Nowy York, 1992

- Grabowska M., Szawiel T.**, *Budowanie demokracji*, PWN, Warszawa 2001
- Häusler A.**, *Die Alternative für Deutschland. Programatik Entwicklung und politische Verortung*. Springer, Wiesbaden 2016
- Jankiewicz J.**, *Nowa skrajna prawica w wybranych państwach Europy Zachodniej. Analiza porównawcza*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2007
- Jarausch K. H.**, *Po Hitlerze. Powrót Niemców do cywilizowanego świata 1945-1995*, Wydawnictwo Nauka i Innowacje, Poznań 2013
- Karwat M., Ziółkowski J.**, (red.), *Leksykon pojęć politycznych*, Elipsa, Warszawa 2003
- Katz R. S., Crotty W. J., *Handbook of Party Politics*, Sage Publications, Nowy Jork, 2006
- Kołodko G.**, *Wędrujący Świat*, Prószyński i S-ka, Warszawa 2008
- Krastew I.**, *Demokracja nieufnych. Eseje polityczne*, Wydawnictwo Krytyki Politycznej, Warszawa 2013
- Kubiak P.**, *System partyjny i partie polityczne zjednoczonych Niemiec 1990-2013*, Instytut Zachodni, Poznań 2013
- Kuczyński E., Tomczak M.**, (red.) *Polityka-kultura-społeczeństwo. Niemcy, Austria, Szwajcaria w pierwszej dekadzie XXI wieku*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2013
- Mair P.** (red.), *The West European Party System*, Oxford University Press, Oxford 1990
- Markowski R.** (red.), *Populizm a demokracja*, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2004
- Meny Y., Surel Y.**, (red.), *Demokracja w obliczu populizmu*, Oficyna Naukowa, Warszawa 2007
- Michalak B.**, *Partie i systemy partyjne*, WSP TWP, Warszawa 2010
- Minkenberg M.** (red.) *Transforming the Transformation? The East European radical right in the political process*, Routledge, Londyn 2015;
- Mudde C.**, *Populist Radical Right Parties in Europe*, Cambridge University Press, Cambridge 2007
- Nohlen D.**, *Prawo wyborcze i system partyjny. O teorii systemów wyborczych*, Scholar, Warszawa 2004
- Ostrowski M.**, *Co nas obchodzi świat. Ściągawka na czas chaosu*, Trio, Warszawa 2005
- Pirro A.**, *The Populist Radical Right in Central and Eastern Europe*, Routledge, Londyn 2015
- Popper K.**, *After the Open Society: Selected Social and Solitical Writings*, Routledge, London 2012

- Rafałowski W.**, *Opisywanie i wyjaśnianie systemu partyjnego*, OW ASPRA-JR, Warszawa 2017
- Sartori G.**, *Parties and Party Systems: A Framework for analysis*. Cambridge University Press, Cambridge 1976
- Schmidt M. G.**, *Das Politische System Deutschland*, C.H. Beck, München 2007
- Smith D.**, *Życie polityczne w Europie Zachodniej*. Warszawa 1992
- Sobolewska –Myślik K.**, *Partie i systemy partyjne na świecie*, PWN, Warszawa 2006
- Sokół W., Żmigrodzki M.**, (red.), *Współczesne partie i systemy partyjne. Zagadnienia teorii i praktyki politycznej*, wyd. II, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2008
- Szczupaczyński J.**, (red.) *Władza i społeczeństwo: antologia tekstów z zakresu socjologii polityki*, Scholar, Warszawa 1998
- Thadden R., Hofmann A.**, (red.), *Populismus in Europa – Krise der Demokratie ?*, Wallstein Verlag, Göttingen 2005
- Weber M.**, *Polityka jako zawód i powołanie*, Znak, Kraków 1998
- Werner Müller J.**, *Co to jest populizm?*, Wydawnictwo Krytyki Politycznej, Warszawa 2017
- Wiatr J. J.**, *Przywództwo polityczne. Studium politologiczne*, WSH-E ŁÓDŹ, Łódź 2008
- Winclawska M.**, *Partie polityczne w początkach XXI w. Problemy rozwoju, organizacji i funkcjonowania*, Wydawnictwo Naukowe UMK, Toruń 2013
- Wojtaszczyk A.**, *Partie polityczne w Niemczech*, Elipsa, Warszawa 2004
- Wysocka O.**, (red.), *Populizm*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2010
- Zielonka J.**, *Kontrewolucja. Liberalna Europa w odwrocie*, PWN, Warszawa 2018
- Zwierzchowski E.**, *Opozycja parlamentarna*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2000
- Żmigrodzki M.**, *Encyklopedia Politologii*, t. IV., s. Oficyna Wolters Kluwer business, Warszawa 2011

Czasopisma:

- Arzheimer K.**, *The AfD: Finally a Successful Right-Wing Populist Eurosceptic Party for Germany ?*, „West European Politics“, 2015
- Decker F.**, *Follow –up the Great Coalition*, „German Politics and Society“ Issue 111, Vol. 32, No 2, 2014
- Janik A.**, *Ewolucja i cechy systemu partyjnego RFN po zjednoczeniu*, „Niemcoznawstwo“ nr 19, Wrocław 2011

Łabędź K., *Opozycja w VI kadencji Sejmu (2007–2010)*, „Polityka i Społeczeństwo” 9/2012

Łabędź K., *Udział opozycji w realizacji funkcji ustawodawczej w sejmie VII kadencji*, „Polityka i Społeczeństwo” 1(14) / 2016

Miecznikowska J., *Wybory 2009 do Bundestagu – analiza zmian w federalnym systemie partyjnym RFN*, „Studia Politologiczne”, 2010

Niedermeier O., *Der Aufstieg der Alternative für Deutschland*, „Revue d'Allemagne et des pays de langue allemande“ t. 56 nr 1, 2014

Patton D. F., *Small Parties and the 2013 Bundestag Election. End of the Upward Trend?* „German Politics and Society“, 2014, Vol. 32, No 3

Schmitt-Beck R., *The Alternative für Deutschland in the Electorate: Between Single-Issue and Right-Wing Populist Party*, „German Politics“, vol.26, Nr. 1, 2017

Trojan J., *Wielka koalicja – zwycięstwo wyborcze Chadeków szansą dla niemieckiej Socjaldemokracji?*, „Niemcoznawstwo” nr 22, Wrocław 2014

Hambauer V., Mays A., *Wer wählt die AfD? Ein Vergleich der Sozialstruktur, politischen Einstellungen und Einstellungen zu Flüchtlingen zwischen AfD WählerInnen und der WählerInnen der anderen Parteien*, „Zeitschrift für Vergleichende Politikwissenschaft“, 2018

Internet:

"Alternativlos" ist das Unwort des Jahres [w:]

<http://www.spiegel.de/kultur/gesellschaft/sprachkritik-alternativlos-ist-das-unwort-des-jahres-a-740096.html> (02.09.2018)

AfD Grundsatzprogramm für Deutschland [w:] https://www.afd.de/wp-content/uploads/sites/111/2018/01/Programm_AfD_Online-PDF_150616.pdf (dostęp: 24.08.2018)

Alternatywa dla Niemiec - AfD - Członkowie, liderzy, sondaże [w:]

[\]https://wiadomosci.wp.pl/alternatywa-dla-niemiec-afd-6146567291106945c](https://wiadomosci.wp.pl/alternatywa-dla-niemiec-afd-6146567291106945c) (dostęp: 01.09.2018)

Cichocki M. A., *Kryzys strefy euro, co się stało?* [w:]

<https://www.teologiapolityczna.pl/marek-a-cichocki-kryzys-strefy-euro-co-sie-stalo-tpct-12-> (dostęp: 20.08.2018)

Ciechanowicz A., *AfD – alternatywa dla kogo?* [w:]

https://www.osw.waw.pl/sites/default/files/komentarze_231.pdf (dostęp: 12.08.2018)

Decker F. Die Organisation der AfD, [w:]

<http://www.bpb.de/politik/grundfragen/parteien-in-deutschland/afd/273133/organisation>
(dostęp: 01.09.2018)

Die Linke – spadkobierczyni SED [w:] <https://www.dw.com/pl/die-linke-spadkobierczyni-sed/a-3879122>

(dostęp: 01.09.2018)

Die Ostalgie [w:] <https://www.dw.com/de/die-ostalgie/a-16023375> (dostęp: 29.08.2018)

Diliger A., *Es gibt immer Alternativen* [w:]

<https://alexanderdiliger.wordpress.com/2014/05/03/plenum-der-okonomen-auflosen/> (dostęp: 04.09.2018)

Endgültiges Ergebnis [w:] <http://www.spiegel.de/politik/deutschland/bundestagswahl-2017-alle-ergebnisse-im-ueberblick-a-1167247.html> (dostęp: 90.08.2018)

Europas neue Anti-Parteien [w:] <https://www.zeit.de/politik/ausland/2013-05/protestparteien-europa-antieuro/seite-6>

(dostęp: 12.07.2008)

Gesetz über die politischen Parteien, [w:]

<https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=20007889> (dostęp: 12.08.2018)

International Monetary Found [w:]

<http://www.imf.org/en/News/Articles/2015/09/14/01/49/pr10176>

Knauß F., *"Alternative für Deutschland" sammelt Anhänger* [w:]

<https://www.wiwo.de/politik/deutschland/anti-euro-partei-alternative-fuer-deutschland-sammelt-anhaenger/7916494.html> (dostęp: 12.07.2008)

Koalitionsvertrag 2018 [w:]

https://www.bundesregierung.de/Content/DE/_Anlagen/2018/03/2018-03-14-koalitionsvertrag.html (01.09.2018)

Konstytucja Niemiec [w:] <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/konst/niemcy-02.html#p19>

(dostęp: 28.08.2018)

Konstytucja Niemiec [w:] <https://www.bundestag.de/grundgesetz>

Koszel B., *Niemcy wobec greckiego kryzysu finansowego* (2009–2015), s. 8 [w:]

<http://przeglad.amu.edu.pl/wp-content/uploads/2016/03/pp-2015-4-007.pdf> ((dostęp: 20.08.2018)

Norris P., *Understanding the rise of the radical rights*, [w:]

<https://sites.hks.harvard.edu/fs/pnorris/Acrobat/Radical%20Right%20Chapter%201.pdf>
(dostęp: 22.08.2018)

Nowicki M., *Czym jest Alternatywa dla Niemiec*, [w:]

<http://www.newsweek.pl/swiat/polityka/czym-jest-alternatywa-dla-niemiec-skrajna-prawica-trzecia-sila-w-bundestagu,artykuly,416506,1.html> (dostęp: 01.09.2018)

Plenum der Ökonomen [w:]

http://www.thinktanknetworkresearch.net/wiki_ttni_en/index.php/Plenum_der_%C3%96konomen (dostęp: 04.09.2018)

Programm Bundestagswahl 2017 [w:] <https://www.afd.de/wahlprogramm/> (11.08.2018)

Rozłam w AfD. Założycielka partii zostanie niezależną parlamentarzystką [w:]

<https://wiadomosci.wp.pl/rozlam-w-afd-zalozycielka-partii-zostanie-niezalezna-parlamentarzystka-6169945934006401a> (dostęp: 01.09.2018)

Schuster J., Sturm D. F., *Kauder fordert härteren Umgang mit der AfD* [w:]

<https://www.welt.de/politik/deutschland/article181388434/Unionsfraktionschef-Kauder-fordert-haerteren-Umgang-mit-der-AfD.html> (01.09.2018)

Sękowski S., *Alternatywa dla Niemiec ?* [w:]

<https://www.gosc.pl/doc/1521922.Alternatywa-dla-Niemiec> (dostęp: 12.07.2008)

So hat Deutschland gewählt [w:] <https://interaktiv.morgenpost.de/analyse-bundestagswahl-2017/>

(dostęp: 90.08.2018)

Unser Grundsatzprogramm für Deutschland [w:]

<https://www.afd.de/grundsatzprogramm/> (11.08.2018)

Vizvizi A., *Niebezpieczne związki czyli Niemcy i Grecja w dobie kryzysu* [w:]

http://fwpn.org.pl/assets/Publikacje/Biuletyn_Niemiecki/2015/Biuletyn_Niemiecki_58.pdf (dostęp: 20.08.2018)

Wielński B. T., *Mówili o nim kanclerz zjednoczenia* [w:]

<http://wyborcza.pl/7,75399,21970002,helmut-kohl-nie-zyje-mowili-o-nim-kanclerz-zjednoczenia.html> (dostęp: 02.09.2018)

Wo die AfD besonders erfolgreich war [w:]

<https://www.welt.de/politik/article170805421/Wo-die-AfD-besonders-erfolgreich-war.html> (dostęp: 90.08.2018)